Gilde brief

23e jaargang no. 3
September 2004

HET GILDE VAN VRIJWILLIGE MOLENAARS

DE GILDEBRIEF

DE GILDEBRIEF
De Gildebrief is het verenigingsblad van Het Gilde Vrijwillige Molenaars (GVM). Het blad verschijnt vier keer per jaar en wel in de maanden maart, juni, september en december.
De oplage is 2200 stuks.

De redactie is, tenzij anders vermeld, verantwoordelijk voor de inhoud van het blad, met uitzondering van de artikelen van het bestuur van het GVM. De redactie neemt graag kopij en suggesties voor artikelen in ontvangst, maar zij behoudt zich het recht voor artikelen niet, gedeeltelijk of gewijzigd te plaatsen.

Advertenties
Voor bedrijven of instellingen, die gelieerd zijn aan 'de molenwereld', bestaat de mogelijkheid in de Gildebrief te adverteren. Advertentietarieven zijn op het redactieadres verkrijgbaar.

Bestuur van het GVM
H.C. (Hein) Steinz, Voorzitter, PR en Contact Gildebrief
Dorpsweg 94, 8051 XW Hattem, tel. 038-4445446
voorzitter@vrijwilligemolenaars.nl

A. (Andreas) de Vos, Vice voorzitter, Regio coördinator en Contacten met afdelingen
Meijersloot 35, 1831 EB Koedijk, tel. 072-5617648.
Afdelingscoordinator@vrijwilligemolenaars.nl

P.J.M. (John) Houben, Secretaris, Coördinator Arbo en Haccp, Contact examencoördinator
Korhoenderveld 89, 5431 HC, Cuyk, tel. 0485-320994
Secretaris@vrijwilligemolenaars.nl

W.H. (Wouter) de Wekker, Penningmeester, Contact ledenadministratie, Verzendingen en Verzekeringen
Hinkenkamp 43 7963 DD Ruinen tel.. 0522-472545
penningmeester@vrijwilligemolenaars.nl

P.A.M. (Petro) van Doorne, Coördinator opleidingen, Contact Lesstofcommissie en Werkgroep watermolenaarsopleiding
Steenakker 44, 6651 JE Druten, tel. 0487-515643
opleidingscoordinator@vrijwilligemolenaars.nl

J.G.J. (Joyce) Beneker, Biotoop
Skagerak 352, 2133 DX Hoofddorp, tel. 023-5634193
biotoop@vrijwilligemolenaars.nl

J.A.(John) van Heijningen, Documentenbeheer.
Reigerpark 32, 1444 AB Purmerend, tel. 0299- 770324

Examencoördinator
A.(Bert) van Uffelen. Examencoördinator
Bittervoorn 20 7908 VH Hoogeveen, tel.0528- 271991
examencoordinator@vrijwilligemolenaars.nl

Ledenadministratie
B.A. (Boudewijn) van Weel
Nwe Bussummerweg 92 1272 CK Huizen, tel 035-5251695
ledenadministratie@vrijwilligemolenaars.nl

Rekeningnummer GVM
Postbank (giro) 2144780 ten name van Het Gilde van Vrijwillige Molenaars te Ruinen

Steunpunt Molenbiotoop:
De Hollandsche Molen (E-mail adres DHM@molens.nl)
Zeeburgerdijk 139, 1095 AA Amsterdam, tel 020-6238703
telefax 020-6383319

Gildeverzekeringen
Contactpersoon: J. (Jan) van Loenen
Arendshorst 34 3772 RV Barneveld, tel 0342-400630
verzekeringen@vrijwilligemolenaars.nl

Bliksemafleidercontrole
Contactpersoon L.J. Tiggelman
Livius 7, 3962 KD Wijk bij Duurstede tel. 0343-575684

Redactie Gildebrief
T. (Thijs) van Hoof, W.(Willem) Hurkmans, G.J.(Gerrit) Pouw, H.C. (Hein) Steinz.

Redactieadres
W. (Willem) Hurkmans, Leliestraat 132
8012 BV Zwolle, tel 038-4214674
redactie@vrijwilligemolenaars.nl

Gilde verzendingen
H.P.A.(Hub) van Erve
Hoevense Kanaaldijk 9 5018 EA Tilburg, tel. 013-5362100
verzendingen@vrijwilligemolenaars.nl

IN DIT NUMMER **pagina**

Het bestuur van het GVM per april 2004	1
Malen met hygiënecode	1
Nieuws vanuit het biotoopfront	2
Overzicht provinciale biotooporganisaties	3
Op reis met Gijs	5
Molenaar/molenmaker met een babbeltje uit en over de praktijk	9
Het scheprad - Paul en zijn makers	10
Schepraderen	11
Rubriek: Van molenaars voor molenaars	12
Wijziging examens	13
Kleine berichten	14
Molenaars noodzakelijk (vervolg)	22

Voorblad:
De molen van de Naardermeer "De Onrust" Muiderberg. Gebouwd in 1809 t.b.v de drooglegging van de Naardermeer. De drooglegging liep gelukkig op niets uit, het werd uiteindelijk ons eerste nationale natuurmonument.

Achterblad:
Wipmolen "De Vrouw Venner" te Oud Ade ZH. Een echte Zuid Hollandse wipmolen uit het Rijnland. De vlucht is 21.5 m en heeft een opvoer hoogte van 1.65 m

Kopij voor het volgende nummer moet vóór
1 november 2004
in het bezit zijn van de redactie

Allerhande informatie via onze website:
www.vrijwilligemolenaars.nl

Het bestuur van het GVM per april 2004

Na de ledenvergadering in april 2004 is binnen het bestuur de onderlinge taakverdeling besproken.
Na het vertrek van Mark Dwarswaard wordt het secretariaat ingevuld door John Houben.
Andreas de Vos is als langstzittend bestuurslid aangewezen, en omdat hij geen bezwaar had, benoemd tot vice-voorzitter.
John van Heijningen is als bestuurslid erbij gekomen. Zijn taak wordt hieronder toegelicht.

De samenstelling en takenverdeling van het bestuur is nu als volgt:

H.C. (Hein) Steinz Voorzitter, PR Contact Gildebrief
Ades: Dorpsweg 94, 8051 XW Hattem,
Tel: 038-4445446,
email: voorzitter@vrijwilligemolenaars.nl

A. (Andreas) de Vos, Vice-voorzitter, Regiocoördinator, contacten met de afdelingen
Contact: Bliksemafleidergroep
Adres: Meijersloot 35, 1831 EB Koedijk,
tel: 072-5617648,
email: Afdelingscoördinator@vrijwilligemolenaars.nl

P.J.M. (John) Houben, Secretaris, Coördinator Arbo en HACCP, Contact examencoördinator
Adres: Korhoenderveld 89, 5431 HC Cuijk
Tel: 0485-320994,
email: secretaris@vrijwilligemolenaars.nl

W.H. (Wouter) de Wekker,Penningmeester
Contact: Ledenadministratie, Verzendingen, Verzekering.
Adres: Hinkenkamp 43, 7963 DD Ruinen
Tel: 0522-472545,
email: penningmeester@vrijwilligemolenaars.nl

P.A.M. (Petro) van Doorne, Coördinator Opleiding
Contact Lesstofcommissie,
Werkgroep watermo-lenaarsopleiding.
Adres: Steenakker 44, 6651 JE Druten
Tel: 0487-515643,
email: Opleidingscoördinator@vrijwilligemolenaars.nl

J.G.J. (Joyce) Beneker, Biotoop
Adres: Skagerak 352, 2133 DX Hoofddorp
Tel: 023-5634193,
email: biotoop@vrijwilligemolenaars.nl

J. (John) van Heijningen, Documentenbeheer.
Adres: Reigerspark 32, 1444 AB Purmerend
Tel: 0299-770324.

De taak 'documentenbeheer' van John van Heijningen is nieuw binnen het bestuur.
Hein Steinz heeft een begin gemaakt met het verzamelen en met gelijke opmaak digitaliseren van alle documenten zoals Statuten, Huishoudelijk Reglement en de diverse procedures, regels etc. die Het Gilde de afgelopen 32 jaar heeft zien ontstaan. Daar is in in de loop van de tijd nogal wat aan gesleuteld, waardoor onbedoeld allerlei doublures, tegenstrijdigheden e.d. zijn ontstaan in de diverse documenten. Bovendien zijn er zaken die misschien eens met een frisse doch kritische blik bekeken moeten worden op mogelijke verbeteringen om een en ander meer te laten aansluiten bij de huidige situatie.
Aan John van Heijningen de taak om een inventarisatie te maken, te kijken naar vorm en inhoud, de onderlinge relaties die in die documenten beschreven worden om aan de hand daarvan te komen tot een sluitend geheel. Al met al een flinke klus.

Namens het bestuur
John Houben (secretaris)

Malen met Hygiënecode

De molenaars die bedrijfsmatig bezig zijn met levensmiddelen kennen allemaal de 'Hygiënecode voor windmolens, watermolens en ambachtelijke maalderijen, malend voor menselijke consumptie'.

Ik wil erop wijzen dat, naast deze verplichting, op EEG-niveau wetgeving ontwikkeld is die per 1 januari 2005 van kracht wordt.

Dit is de Algemene Levensmiddelen Verordening (EG) 178/2002 (ALV).
De ALV omvat niet alleen de huidige wetgeving over productie onder HACCP, zoals deze in de Hygiënecode samengevat is, maar voegt er de traceerbaarheid van producten aan toe.

De traceerbaarheid geldt niet alleen voor de producten voor menselijke consumptie, maar ook voor diervoeders.

Het voert te ver om in dit korte bestek alles uitgebreid te behandelen, echter wie meer wil weten kan informatie vinden op de site van de Voedsel en Waren Autoriteit (Keuringsdienst van Waren):

www.vwa.nl
In het 'dossier traceerbaarheid' staat uitgebreide informatie hierover.

John Houben (Arbo en HACCP coördinator)

Nieuws vanuit het biotoopfront

In juli is het vernieuwde hoofdstuk 9 'De molenbiotoop' van de basiscursus vrijwillig molenaar uitgekomen. Er is nog al wat veranderd de laatste jaren en de bedreiging voor de molens is er niet minder om geworden. De opzet van dit hoofdstuk is zodanig dat daar waar we vroeger de biotoopwachters hadden, die waakten over een (soms groot) aantal molens, we nu met deze uitgave verwachten dat de individuele molenaar voldoende kennis heeft om de eerste problemen op biotoopgebied het hoofd te kunnen bieden. Daarnaast proberen we een dekkend netwerk van provinciale biotoopondersteuning te maken, dat jullie kan helpen bij de wat lastiger gevallen en wordt het een zaak van landelijk niveau dan zijn er het Gilde en zeker ook de vereniging De Hollandsche Molen, die jullie bij kan staan.

Maar eerst de vrijwillige molenaar zelf. Daar zijn een aantal redenen voor:

De opzet van de biotoopwacht dient veranderd te worden.

Waarom was dat ook alweer?
De volgende punten geven een opsomming, die samen aanleiding vormen tot bovenstaande constatering:
- Verdwijnen meldplicht staatscourant, melding naar biotoopwachters.
- Verminderen mogelijkheden /activiteiten DHM.
- Verandering artikel 19WRO procedures (starten zonder voorbereidingsbesluit).

Wat is de huidige opzet?
Nu wordt er grofweg volgens onderstaande punten gewerkt:
- Publicatie besluiten door Gemeenten in de staatscourant c.q. plaatselijke bladen.
- Verzamelen en selecteren van deze informatie door biotoopwachter.
- Verzending van ter plaatse actuele meldingen aan biotoopwachter.
- Evaluatie melding biotoopwachter.
- Terugmelding lokale stichting, Provinciale (Regionale) Stichting of DHM of beide of allen.
- Procedure start lokale stichting, Provinciale (Regionale) Stichting en / of DHM.
- Bewaking procedure lokale stichting, Provinciale (Regionale) Stichting en / of DHM.

Noot:
Van groot belang is een juiste evaluatie. Is de verandering bedreigend voor de biotoop van de molen? Maar cruciaal is de snelheid waarmee gewerkt wordt vooral in het voortraject. Alles staat of valt met het op tijd indienen van bezwaren. Waar het momenteel ook aan ontbreekt, is een sluitend netwerk van enthousiaste biotoopwachters, niets ten nadele van de mensen die zich nu inspannen voor de molenbiotoop, maar hun taak is veel te omvangrijk.

Wat zijn nu de plannen?
Het Gilde van Vrijwillige Molenaars is van plan, natuurlijk in samenwerking met DHM, om in Nederland te komen tot lokale, dat wil zeggen per molen, aanpak van de biotoopwacht ofwel:

- 90% afhandeling van de biotoopproblematiek op lokaal niveau
- 10% door De Hollandsche Molen / provincie/regio.

Het Gilde van Vrijwillige Molenaars wil dit bereiken door lokaal de molenstichtingen en molenaars bewust te maken van en verantwoordelijk te maken voor de biotoopproblematiek. Om biotoopbedreigingen het hoofd te bieden is het volgende noodzakelijk:

- nieuwsgaring, in zo vroeg mogelijk stadium mogelijke biotoopbedreigingen signaleren,

Steunt op twee peilers, biotoopverantwoordelijken op lokaal niveau, die de plaatselijke meldingen volgen en eventueel de plannenmakerij in de lokale politiek en door het 'aftappen' van een regionale informatiebron.

- concentratie en verwerking, op centraal punt verzamelen van informatie, eventueel aanvullen,

Centraal in de provincie een (semi)professionele kracht voor administratieve verwerking en eventueel eerste schifting van gegevens, mogelijk ingevuld door een al bestaande organisatie. Punt waar iedere biotoopverantwoordelijke op terug kan vallen als de problemen groter zijn dan lokaal, dan wel als specifieke kennis mist. Dit in nauwe samenwerking met het afdelingsbestuur van Het Gilde van Vrijwillige Molenaars.

- beoordeling is er een bedreiging en hoe groot is deze, Lokaal een deskundige voor beoordeling of en wat er moet gebeuren met een bepaalde melding. Indien noodzakelijk overleg provinciale biotoopverantwoordelijke en Provinciale (Regionale) Stichting.

- planning actie, wie behandelt het probleem en wanneer,

Lokaal afhandelen, provinciaal ondersteunen indien noodzakelijk.

- uitvoering actie, horen, bezwaar maken, pers, mindsetting en andere legale middelen,

Drie mogelijkheden:
lokale afhandeling door biotoopverantwoordelijke, molenaar, molenstichting, regionale afhandeling door bestuur Provinciale (Regionale) Stichting, landelijke afhandeling door DHM.

- bewaking actie, wordt wat afgesproken is gedaan en op tijd; bijsturing noodzakelijk?,

Lokaal afhandelen, provinciaal ondersteunen indien noodzakelijk.

- afhandeling / sluiting, archivering, evaluatie, punten ter verbetering.

Provinciaal archiveren, meenemen in overleg met overige provincies en DHM.

Hoe gaan we dit bereiken?
Het Gilde van Vrijwillige Molenaars vraagt in eerste instantie aan de afdelingsbesturen te komen met een voordracht voor een biotoop-verantwoordelijke binnen dit bestuur en initiatieven te ontplooien voor het opzetten van een provinciale of regionale organisatie. Of, wat natuurlijk ook mogelijk is, het onderbrengen van de provinciale of regionale taken bij een al bestaande organisatie. Van daaruit dient een molenverantwoordelijke voor iedere molen gezocht te worden. Doe dit in overleg met bestuursleden van de

molenstichtingen en uiteraard met de huidige biotoopwachter en molenaar(s).

Voor de aangemelde personen zal Het Gilde van Vrijwillige Molenaars, samen met DHM en de provinciale biotoopverantwoordelijke zorgen voor een adequate opleiding en voldoende instructiemateriaal om als biotoopverantwoordelijke aan de gang te gaan. Het Gilde van Vrijwillige Molenaars rekent het tevens tot haar verantwoordelijkheid te zorgen voor een landelijke biotoopverantwoordelijkheid. Natuurlijk zal Het Gilde van Vrijwillige Molenaars ook doorgaan met het bewustmaken van de politiek met betrekking tot de molenbiotoop.
Laten we als eerbetoon aan Evert Smit en al die biotoopwachters, die zich zo vaak ingezet hebben voor het molenbelang, de taak die zij hadden voortzetten op een manier die hun tot eer strekt. Biotoopwachters bedankt en blijf actief, molenaars aan de gang.

Joyce Beneker en Hein Steinz

Overzicht provinciale biotooporganisaties

Biotoopzaken Groningen
Coördinator biotoopzaken: dhr. T. Sleijfer
050-5348993

- Elke bestuursvergadering is er overleg met de biotoopwachter. Bij hem worden door de molenaars de problemen gemeld. Hij bekijkt de zaak en informeert Afdelingsbestuur, Stichting De Groninger Molens en Vereniging Vrienden Groninger Molens. Na gezamenlijk overleg worden er 3 afzonderlijke bezwaren ingediend.
- Er is regelmatig overleg met de inspecteur van bouw en woningtoezicht van de provincie. Daardoor worden ze vrij snel op de hoogte gesteld van nieuwe plannen. Dit zorgt ervoor dat er al vrij vroeg in de procedures de molenbiotoop onder de aandacht wordt gebracht.
- Het Provinciaal Omgevingsplan geeft aan dat er bij de inrichting van gebieden rekening met de aanwezigheid van molens dient te worden gehouden. Dit betekent dat de biotoop wel op papier staat, maar nog altijd kan er van dit plan worden afgeweken.

Biotoopzaken Drenthe
Coördinator biotoopzaken: dhr. J. Schenkel
0522-471575

Er is 2 x per jaar overleg met de molenaars. Daarin wordt besproken wat de stand van zaken is, d.w.z. waar er in de buurt van molens gebouwd wordt en bomen worden geplant en waartegen bezwaarschriften zijn ingediend. Ook wordt besproken wat de uitkomsten zijn van die bezwaarschriften. Dit regelmatige overleg zorgt ervoor dat de molenaars bij problemen ook weten wie ze om hulp kunnen vragen, wat positief werkt voor de biotoop.
Verder is er door de Mst. Drenthe van elke molen vastgelegd hoe het zit met de planologische bestemmingen van de omgeving. Zonodig wordt bij problemen overleg gepleegd met desbetreffende gemeente.

Het Provinciaal Omgevingsplan geeft aan dat men bij het maken van bestemmingsplannen rekening dient te houden met de aanwezige molens. Daardoor is er regelmatig overleg tussen gemeenten en de Mst. Drenthe. De gemeenten sturen bij plannen rond molens de Mst. al direct in het begin het ontwerp toe, zodat zij vanaf het begin op de hoogte zijn van de plannen. Op deze manier is het mogelijk al in een vroeg stadium problemen aan te kaarten, al ligt de uiteindelijke belangen-afweging natuurlijk bij de gemeente.

Biotoopzaken Overijssel
De molenstichtingen dienen zelf de biotoop van hun molens in de gaten te houden. Voor informatie en advies over dit soort zaken kunnen ze terecht bij Stichting Overijsselse Molen (een aantal medewerkers is namelijk ook beroepsmatig bij monumentenzorg betrokken) en Het Oversticht (een organisatie die zich onder andere inzet voor monumentenbehoud in de provincie Overijssel).
De provincie kent wel molenbeschermingszones, maar het lokale bestuur moet altijd gewezen worden op dit beleid. Dat geldt ook voor andere regelingen als subsidies en dergelijke.

Biotoopzaken Gelderland
Coördinator biotoopzaken:
Helpdesk Molen-biotoop (samenwerking tussen GVM, afd. Gld. En St. Vrienden van de Gelderse Molen; van elk 2 pers.)

G.H. Graauw	0318-631498
M.P.G. Peerlings	0317-312939
G.M.C.M. van Rossum	0345-518010
J.C. Simon	0573-258772

De molenaars kunnen bij de helpdesk advies en informatie inwinnen. Verder bieden ze hulp bij het opstellen van brieven (bezwaarschriften) en eventueel roepen zij de hulp in van DHM.
De helpdesk bestaat nu sinds 2,5 jr. (d.d. juli 2003) en het blijkt ondertussen goed te werken.
In Gelderland bestaat er een provinciale verordening die de molenbiotoop beschermt. Op papier is het dus goed geregeld, in de praktijk blijkt dit minder het geval. De provincie kan namelijk gemakkelijk hiervan afwijken. Daarom worden de leden er regelmatig op gewezen dat hun molenbiotoop hun verantwoording is. Ze zijn hun eigen biotoopwachter en dienen zelf de gemeente en instanties op de verordening te wijzen. Ook bij het opstellen van streekplannen en bestemmingsplannen dient dit te gebeuren. De leden moeten ook pleiten voor een molenbeschermingszone.

Biotoopzaken Utrecht
Er is niemand die de zaken coördineert, de molenaars moeten het zelf allemaal in de gaten houden. Wel heeft iedere molenaar informaties gehad met daar in uitleg over hoe en wat te doen bij mogelijke aantasting van de molenbiotoop. Deze zijn ondertussen wel verouderd en dienen eigenlijk geactualiseerd, ingekort en concreter gemaakt worden. Verder kunnen de molenaars bij problemen altijd hulp vragen en worden ze doorverwezen naar iemand die ze wellicht kan helpen.

Wat betreft molenbeschermingszones is er in het algemeen niets geregeld. De molenaar dient zelf in de gaten te houden wat de plannen rondom zijn molen zijn en de gemeente te wijzen op het nut van een dergelijke zone. Wel heeft Stichting De Utrechtse Molens, als eigenaar van 24 molens, bij diverse gemeenten gewezen op de aanwezigheid van de molens en hun belang bij een goede molenbiotoop.

Biotoopzaken Noord-Holland
De Provinciale Molencommissie heeft sinds kort (januari 2004) een nieuw systeem. De provincie is in 10 stukken/regio's verdeeld. Per regio is de grootste molenstichting aangewezen als coördinator. Zij moeten door middel van een of meerdere contactpersonen samen met de molenaars uit hun regio de biotoop in de gaten houden, evalueren en indien nodig actie ondernemen. Zoals al gemeld bestaat dit pas kort, dus of het werkt wachten we nog af. (Wel werken we binnen de Stichting Molens Zuid-Kennemerland al jaren met zo'n soort systeem en dit gaat prima. Al hebben we nog geen 'echte' problemen gehad.)

Biotoopzaken Zeeland
Coördinator biotoopzaken:
dhr. D.A. Haak, 0111-641767

Sinds Evert Smit is overleden is elke molenaar verantwoordelijk voor zijn eigen biotoop. Verder waren zowel de Vereniging De Zeeuwse Molen als het GVM bezig met dit onderwerp. Na overleg heeft De Zeeuwse Molen een werkgroep opgericht, in deze werkgroep zitten de mensen met ervaring. Een van hen zit tevens in het afdelingsbestuur (zie boven).
Bij deze werkgroep kunnen de molenaars advies, hulp en ondersteuning krijgen. Het probleem is alleen dat de meeste molenaars niet wonen in de plaats waar hun molen staat. Dus lezen ze de plaatselijke krantjes met gemeentelijke plannen niet. Om dit op te lossen proberen ze al die tijd om molengeïnteresseerden in het dorp te vinden die de krantjes na willen kijken op de gemeentelijke plannen. Helaas lukt dit niet echt. Momenteel zijn er maar een paar molens waar dit zo gaat (een stuk of 6).
Ook is er 2 x per jaar molenoverleg met de provincie. Hierin zijn vertegenwoordigd: De Zeeuwse Molen, het GVM, Cultuur, Ruimtelijke Ordening en Monumentenzorg. Helaas lukt het niet om via dit overleg een algemeen molenbiotoopbeleid voor de hele provincie te krijgen. Wel worden ze via dit overleg heel soms getipt over plannen (afhankelijk van de ambtenaar). De Zeeuwse Molen heeft voor een paar molens (een stuk of 5) met de gemeente afspraken gemaakt over een molenbeschermingszone.
Kortom de theorie is best goed, maar de praktijk laat te wensen over.

Biotoopzaken Noord-Brabant
Er is niemand die de zaken coördineert. De molenaars moeten zelf hun eigen biotoop in de gaten houden en zelf actie ondernemen. Zelf uitzoeken hoe of wat.
Er is een cultuurkaart voor de provincie in de maak. Hierin worden ook de molens genoemd met hun beschermingszone. Het is nog niet klaar, maar bindend is het ook niet. De lokale overheden houden zich er alleen aan als het hun uitkomt.

Biotoopzaken Limburg
De biotoopwachters zijn eigenlijk niet actief meer. De molenaars dienen nu zelf hun eigen biotoop in de gaten te houden en actie te ondernemen. In het verleden was ook Molenstichting Limburg op dit gebied erg actief. Maar sinds ze grote problemen hebben gehad is dat over. Ze werkten nauw samen met het Monumentenhuis Limburg, dat ook grote problemen heeft gekend. Met beide organisaties gaat het weer beter en de verwachting is dat ze ongeveer over een jaar alles weer op orde hebben. Dan wil Molenstichting Limburg zich ook weer actief gaan inzetten voor de molenbiotoop.
Op het gebied van provinciale regelgeving is niets geregeld. Wel kennen diverse gemeentes een molenconvenant. Daarin staat beschreven welke maximale bouwhoogten er in een cirkel rond de molen gelden. Maar ja, geld gaat voor, dus houden ze zich niet altijd aan dit convenant.

Een zoektocht naar molens en hun verhaal (10)

Gelderland: de Grafelijke Torenmolen van Zeddam met vrijwillige molenaars Hans Roem en Mario van den Berg

Een nagenoeg windstille morgen in een dorp vlakbij de Duitse grens. De Grafelijke Torenmolen staat rustig in de zeilen op een hoge terp. Molenaar Hans Roem trotseert de schuinte door af te dalen over het gras. Hij heet ons van harte welkom en nodigt ons uit om met hem het pad omhoog te nemen. Vogelgeluiden alom van roodborst tot specht, dat betekent een biotoop met veel te veel bomen. Hans ziet liever bijzondere vlinders fladderen of het wegschieten van de zandhagedis. We lopen tot halverwege de belt onder een houten plankier door de invaart in en zien de dikke muren van deze stevige rondgemetselde molen uit de 15e eeuw. Binnen is de winkel met een toonbank met de standaard met kaarten. Hier wordt windgemalen meel verkocht.

Mario van den Berg komt de trap af om kennis te maken. Hij is ook vrijwillige molenaar van de Volharding, een witgepleisterde molen die je vanaf de terp kunt zien staan in Zeddam. Voor de Torenmolen heb je een diploma nodig, daar is hij dan ook mee bezig. Er zijn in totaal drie gediplomeerde en twee leerling vrijwillige molenaars op de Torenmolen. Een enthousiaste ploeg mensen. In de zomer worden er voor de vele bezoekers (gemiddeld 3000 per jaar) nog twee gidsen ingezet om rondleidingen te geven.
Hans Roem stelt voor om eerst naar de kapzolder te klimmen, daar kan onze reis door de tijd beginnen.

Geschiedenis van de Oude Dame

Wie iets wil lezen over de Grafelijke Torenmolen van Zeddam vindt op Internet een uitgebreide website boordevol informatie en foto's. Ik beperk me tot de belangrijkste feiten.

De torenmolen van Zeddam is één van de oudste molens van ons land, zo niet de oudste

Molenaar Roem, een toegewijd beheerder van de molen

Dat in het woordenboek achter het woord 'molen' mannelijk staat, daar hebben de molenaars van de Torenmolen lak aan. Zij spreken al eeuwen over de 'Oude Dame', als ze hun molen bedoelen. De Torenmolen is de oudste in bedrijf zijnde windkorenmolen van Europa.
Tussen 1440 en 1450 werd deze van steen opgetrokken in opdracht van de Heren van Kasteel Bergh te s-Heerenberg. Standerdmolens van hout vonden ze veel te brandgevaarlijk in een tijd van oorlog. Deze molen was één van de vier dwangmolens van de heren van den Bergh. De andere drie stonden in 's-Heerenberg, Didam en Genderingen. In Zeddam werd graan gemalen van de boeren uit de omliggende buurtschappen. Een dwingende voorwaarde om graan te mogen verbouwen was, dat je het liet malen op de molen van je landheer. (dwangmolen)
In 1839 werd een tweede koppel maalstenen geplaatst en werd de buitentrap weggehaald en kwam binnen een trap.
In 1712 kwam de molen in handen van het huis Hohenzollern. De heer Sigmaringen verkocht de molen in 1904 aan de heer H. Gerritsen. Het Kasteel Bergh kwam in 1912 in handen van J.H. van Beek. In 1923 richtte hij de NV 'Tot instandhouding der goederen en rechten van het Huis Bergh' op. De heer Van Beek behoedde in 1929 de molen voor de sloop door hem te kopen.
In 1963 en 1974 werd de molen gerestaureerd.
Vanwege gevaar voor de veiligheid zette men hem in 1982 stil. In 1990/1991 volgde een restauratie, waardoor op 2 juli '91 de molen weer feestelijk in bedrijf gesteld kon worden.

Van boven naar beneden

Klimmend over de oude trappen vertelt Hans: 'Vroeger werden de onderste zolders niet gebruikt.' De ingang was dan ook veel hoger. Via een buitentrap kwam je bij een oude deur, maar daarover later meer.

Op de kapzolder aangekomen bevinden we ons in een imposante ruimte met hoge muren en een houten kap, die met dakleer gedekt is. Hans gaat in het midden van de ruimte staan en wijst naar de voeghouten, waar je aan zien kunt hoeveel veranderingen door de eeuwen heen hebben plaats gevonden. Overal zie je gaten en sleuven. Bijzonder noemt hij de twee steunders, die geen naam hebben. Meestal is dat er één (burgemeester) of zijn het er drie (met twee wethouders).
'Vroeger stond hier één koppel stenen,' vertelt hij. Dat was voor de 20 à 30 gezinnen die in Zeddam woonden genoeg. Dit koppel werd door het bovenwiel aangedreven. Net zoals in een standerdmolen. Later is dat koppel naar beneden verplaatst en is er een koningsspil en een bonkelaar gekomen. Het bovenwiel is in die tijd ook verplaatst. Op het bovenwiel, uit 1781, vallen de twee witgekalkte hartjes op de plooistukken direct op.

Een machtig rad dat reeds een respectabele leeftijd heeft het dateert uit 1781.

Waar zijn die voor? Hans: 'Dan kan je zien hoe de binnenroe staat, als je de molen wegzet.' Om het bovenwiel zijn belegstukken aangebracht en een ijzeren voering. Verder wijst Hans ons op de zwarte kammen. Men smeerde vroeger de kammen in met bijenwas en grafietvet. Als ze kaal werden viel dat gelijk op. Nu smeren zij ze alleen in met bijenwas, daar is alle tijd voor.
Het bovenwiel zit vastgewigd op een bijzondere bovenas. Dat is een zeldzame combinatie van de oorspronkelijke houten as met een gietijzeren as, die uit een andere molen kwam. De hals wordt gesmeerd met paardenvet, dat smeuiger is, vooral bij koud weer, dan de uitgebakken reuzel, waar ze diverse potten van hebben staan. Boven aan de zoldering hangen op verschillende plekken takjes ter voorkoming van bliksem. Hans: 'Dat heeft altijd geholpen.'
Hij wijst ons vervolgens op de oorspronkelijke houten vloer met diverse gaten, waar het vangtouw doorheen heeft gehangen naar de maalzolder. De vierkante gaten zijn niet zo uitgesleten, maar de ronde gaten wel. Als het vangtouw door de ronde gaten hing, stond de molen in een gangbare windrichting, zoals zuidwest, west of noordwest. Er is ook een vangtouw dat naar buiten hangt. De Vlaamse vang wordt bediend door middel van een trommelvang. Nu komen we bij een unieke constructie: het kruiwerk van deze molen.

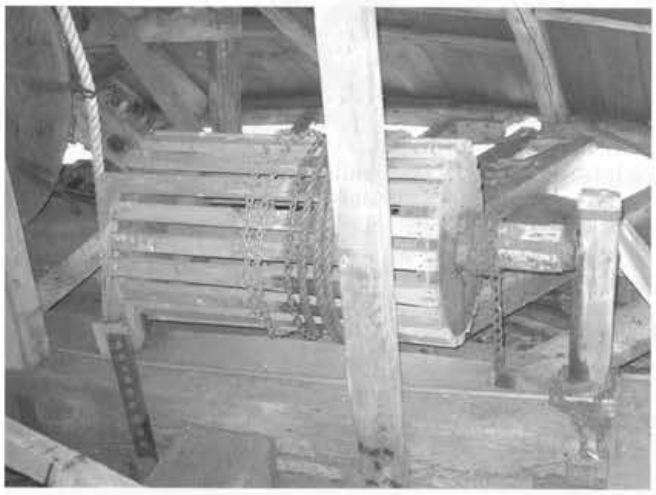

De trommelvang, een veelvuldig in het Gelderse voorkomend vangsysteem

Dubbel binnenkruiwerk
Samen met de buitenmolen van Zevenaar heeft deze molen een dubbel uitgevoerd binnenkruiwerk. De kap is zo groot en zwaar, dat hij bij een enkel kruiwerk ontwricht zou raken. De constructie is als volgt: op de torenmuur is een houten tandkrans aangebracht. Aan beide zijden tussen de voeghouten en de overring tussen de zonnestralen (roosterhouten) bevinden zich twee dubbele kruiwerken. Zo'n kruiwerk bestaat uit een gaffelwiel met gaffeltouw, dat door één persoon bediend kan worden. Het gaffelwiel zet draaiend de rest in beweging, zoals het lantaarnwiel en het tweede kruiasrad met de tweede schijfloop. De tweede schijfloop, waarvan de as op de overring is bevestigd, draait in de tanden van de tandkrans.

Een samenstel van prachtige houten kamraderen vormen tezamen het kruiwerk.

De overring loopt over een Engels kruiwerk met ijzeren rollen. Hans: 'Met de oude houten rollen was de kap niet te kruien, dit loopt veel lichter.' Toch moet je met twee mensen kruien om zo de krachten gelijk over de kap te verdelen. Teun en ik mogen het proberen. Het is goed te doen. 'We kruien de bult op of af', zegt Hans, 'omdat de molen toch iets schuin staat.'

Vroeger werd de kap vastgezet met vier bezetkettingen, vanaf de voeghouten naar de kruikrammen, die in houten blokken in de muur vastzitten. Aangezien houtworm de stevigheid van deze kardoezen aantastte, heeft men een andere oplossing bedacht. Twee houten pallen, die je vanaf de vloer met twee touwen kunt bedienen, vallen over een stukje tandkrans en zo zetten ze de kap muurvast.

Veiligheid
Op de Torenmolen staat de veiligheid voorop. Zowel voor de molenaars zelf, als

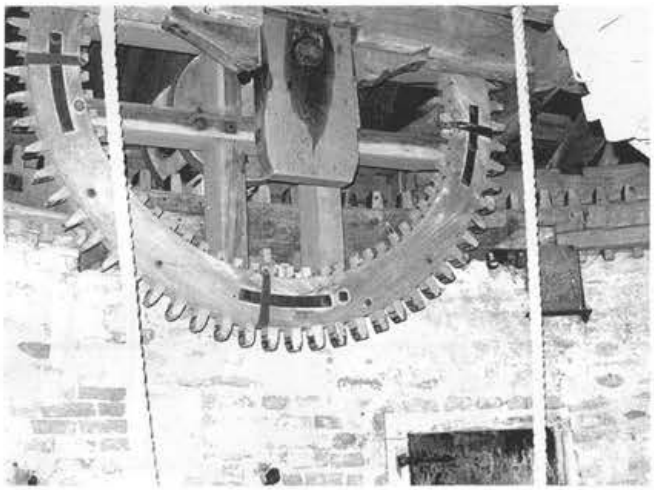

Het grote kamrad van het kruiwerk hangt onder de voeghouten gelagerd in houten kruipollen.

voor de vele bezoekers. Hans wijst naar de ladder (in een bovenkruier 'hanetree') waar een bordje verboden toegang opgeschilderd is. De ladder zelf is bovenaan geborgd met twee ijzeren beugels, die over de pallen gebogen zijn.
'Voor het verwisselen van de zeilen gebruiken we een tuig,' vertelt hij. Als er nieuwe roeden komen, houden we rekening met mogelijkheden om zo'n tuig te kunnen bevestigen. Verder komt er om de koningsspil een hekwerk, die moeten er ook voor de ramen komen. Dat zijn namelijk open gaten met luiken. Hans: 'Je kan het nooit voor 100 % doen, maar we proberen 't maximale eruit te halen. We willen 'm (de molen) open houden. Geen zin in problemen'.

We dalen af naar de luizolder, die dus voorheen de maalzolder was. Het sleepluiwerk is helemaal samengesteld uit oude onderdelen, die uit zuinigheid werden verzameld. 'Vroeger toen men nog met de hand moest luien, zat het luiwerk andersom,' vertelt Hans.

Hij laat ons de plek in de muur zien, waar de kist heeft gezeten voor opslag van het meel voor de heer en voor

Zeilmakerij van Neerven bv

opgericht 1925

van Neerven's MOLENZEILEN

'N BEGRIP VOOR DE MOLENAAR IN NEDERLAND,BELGIE EN DUITSLAND IN KATOEN,WK77 EN MARLON BOLUS ROOD

D.van Erpstraat 1
5341 AK OSS Nederland
Telefoon 0412-624028
Telefax 0412-627973

Sinds 1925

De twee pallen die met de daarin aangebrachte gaten vallen over de kruikammen in de kruiring

de molenaar zelf. Dan is er de prachtige zwarte deur met oud hang- en sluitwerk, waardoor men vroeger via de smalle buitentrap naar binnen kwam. Voor de veiligheid was dit heel gunstig. Er kon maar één persoon tegelijk voor de deur staan. De vijand was eenvoudig te bestrijden door een duw te geven of vloeibaar pek naar beneden te gieten. Met diezelfde pek smeerde men de deur in.

De molen heeft de Tweede Wereldoorlog overleefd. Hij was een duidelijk herkenningspunt voor Duitse piloten, die bij de molen van Zeddam links- of rechtsaf Nederland invlogen.
In de open haard ligt een berg takjes, die afkomstig is van een groep kauwtjes. Op de plank in deze stook-

MOLENSTENEN

Molensteenfabriek Van Vugt levert u naar keuze massieve maalstenen of stenen met een zachte uitslag. Ze worden vakkundig afgewerkt, prima gescherpt en goed onder de rij gebracht.

Wij kunnen u ook van dienst zijn met:

- ✓ nieuwe Duitse blauwe stenen;
- ✓ kunst- en sierstenen;
- ✓ het scherpen van molenstenen;
- ✓ deskundige informatie.

Bel voor inlichtingen vrijblijvend met:

H.J.A van Vugt
Molensteenfabriek
Zomereik 10
5682 HH Best (NL)
Tel/Fax: (+31) (0) 499-395454

Het uit oude onderdelen samengestelde, maar uitstekend werkende luiwerk

plaats zal op die manier geen kerkuil komen broeden. Dat is jammer, want de kerkuil had hier een aantal keren haar nest.
Hans opent een luikje in de muur. We zien een lege kast, waarin de molenaars koel in de zomer en vorstvrij in de winter hun etenswaren bewaarden. 'Beneden hebben we er nog één, daar staat een fles jenever in, waaruit prins Claus nog een borrel heeft gedronken.'
Voor de nis in de muur zoeken ze nog een patroon, een

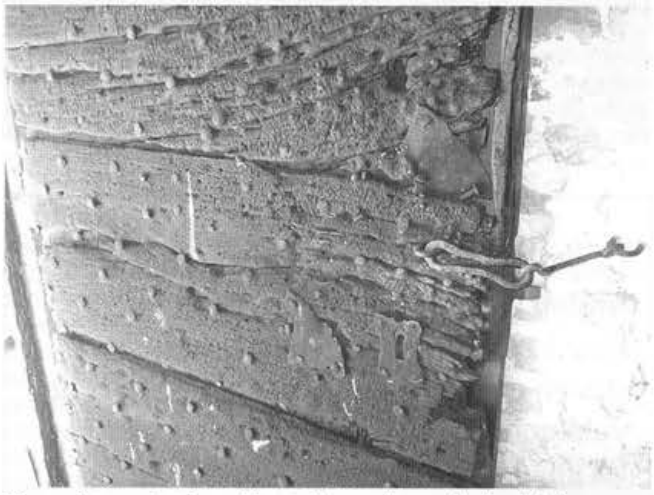

Een echt oude deur. Het is hem dan ook duidelijk aan te zien, een monument op zich.

beschermheilige voor de molenaars. Dat is nog niet zo eenvoudig, want er schijnen er heel veel te zijn.

Steenzolder met plasgoot

Op de tweede verdieping, de steenzolder, bevinden zich één koppel 17der kunststenen en één koppel 17der blauwe stenen. We zien resten in plafond en vloer die doen vermoeden, dat er een derde koppel is geweest, maar daar is niets over bekend.
Er wordt doordeweeks of op zaterdag tarwe gemalen, waarvan een deel naar de bakker gaat, die er elk weekend dertig torenbroden van bakt. Het andere deel van de meelvoorraad is voor de particuliere verkoop beneden. Soms maalt men nog wel eens voor veevoeder.
Hans laat een runderbot zien, dat gebruikt wordt op de klapspaan, die tegen de steenspil tikt en zo de schuddebak activeert. 'Men hoort op de maalzolder door de resonantie van het bot beter wat er gebeurt op de steenzolder. Het is een goedkope en slijtvaste oplossing.' Verder is de smeedijzeren hanger, waar de pees overheen loopt, een historisch en uniek exemplaar.

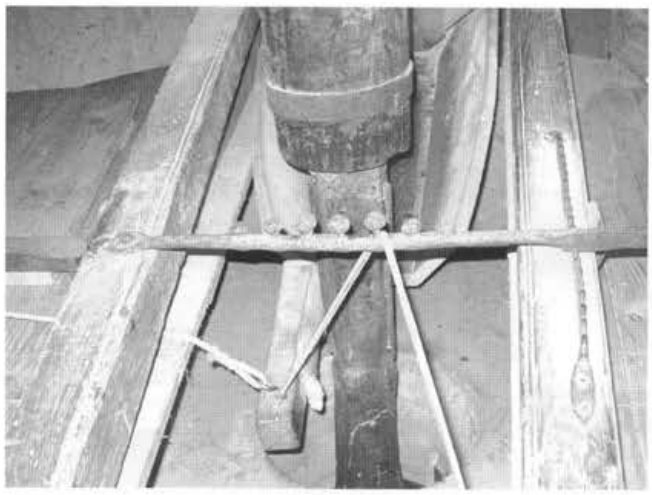

Een prachtig exemplaar van een gesmede hangerkam.

De houten steenkraan functioneert goed volgens Hans. Billen van de stenen doen ze zelf, evenals kleine reparaties aan de molen.
Hans loopt naar het venster waar een stenen goot uitsteekt. 'Dat is onze plasgoot,' lacht hij. Maken jullie daar nog gebruik van? Als het koud is wel.' Er zijn verder geen voorzieningen in de molen. In de winter is het afzien zonder afgesloten kamer met kachel. Vanwege aantasting van het historische karakter van de molen mag er niets getimmerd worden. Deze molenaars hebben de gehardheid van een middeleeuwer.
We dalen af naar de maalzolder, waar de twee maalbakken hangen en zowel een hangend als een staand paard zich ophouden. Dat zie je niet zo vaak.
Hans: 'Door de hele molen heen zie je de initialen van molenaars in het hout gekerfd.' We zagen op één van de trappen een omgekeerde naam staan. Wat was het geval, de trap met uitgesleten treden hebben ze gewoon omgedraaid. Door deze namen is het soms gemakkelijk om de leeftijd van sommige onderdelen te bepalen. Zo weet men dat de kaar van rond het jaar 1800 moet zijn, omdat er 'WB' in is gekerfd. 'WB' komt in de archieven in die tijd voor.

Op de belt

Dan is het tijd voor een kop koffie in de zon. Het gevlucht wordt met kettingen vastgezet aan ringen, die in betonnen blokken in het gras liggen. Vroeger waren dat waarschijnlijk houten blokken. De bliksemafleider wordt vanaf het onderste end vastgezet aan een ijzeren ring, die laag om de molenromp is bevestigd. De vlucht van de molen is 26,50 meter. Er liggen bruine en witte zeilen voor het Oudhollands opgehekte gevlucht.
Hans rolt de zeilen weg en klampt ze, want de wind zal niet komen vandaag. 'Ik zet de molen weg in de 'schooierstand', een beetje 'komend'.'
We bekijken de omgeving. Aan de ene zijde, richting Duitsland, is er het heuvelland met bossen en aan de andere kant zien we Zeddam, waarachter de vlakke polders liggen. Op de belt staat een vreemde plaatstalen schoorsteen. Deze is verbonden met een buis die in de uitvaart in de muur te zien is. De functie is afvoer van vocht. Hans: 'Helemaal niet nodig. Als je de molen openzet is al het vocht er in een uur uit. Het is net een schoorsteen.'
Een aantal afgezaagde stammen is het resultaat van de moeite die de molenaars deden ter verbetering van de biotoop. 'De mensen uit de omgeving willen niet dat er bomen verdwijnen,' vertelt Hans. 'In Zeddam houden ze niet zo van hun monumenten.' Er zijn ook oude boerderijen en zelfs nog een Rosmolen op een steenworp afstand.
De biotoopdeskundige uit de provincie

vond dat het allemaal wel meeviel met de molenbiotoop. 'Ik ga er vanuit dat vanaf nú de bomen niet meer groeien', had hij gezegd. Aan de molenaars van de Torenmolen zelf zal het niet liggen, zij zullen zich met hart en ziel blijven inzetten voor hun 'Oude Dame'.
We nemen afscheid.

Bronnen:
- Internet: molendatabase en informatie van www.torenmolen.nl
- Basiscursus voor vrijwillige molenaar, H. 5.7, 5.8, H. 12
- met dank aan de vrijwillige molenaars Hans Roem en Mario van den Berg
- fotografie Teun van Geest

Alice de Wit
De reizende correspondent

Molenaar/molenmaker met een babbeltje uit en over de praktijk

Naar aanleiding van het nieuwe deel basisopleiding heb ik wat dingen op papier gezet. Niet als kritiek maar als aanvulling. En als bewijs dat ook geslaagde leden de lesstof bestuderen, men is nooit te oud om te leren.

We hebben weer een leerzame aanvulling ontvangen van de basisopleiding vrijwillig molenaar. een paar opmerkingen wil ik daar graag over maken.
Hoofdstuk 7.5, het rondsmeren van de molen.
Als wij als molenmaker naar een grote bovenkruier werden gestuurd om rond te smeren werd daaronder verstaan, uitsluitend het smeren van het kruiwerk. Maar dan kon je de borst wel nat maken. Meestal gingen we met 3 man.
Dan gingen 2 man naar de kap om de kruivloer goed schoon te maken en letten op oneffenheden, bijv. naden van kruivloer of overring of houten nagels die uitsteken, soms zelfs bouten of gesmede nagels die uitsteken en zo de houten rollen vernielen. Dat komt soms door slijtage van de kruivloer of overring. Soms is ook een gedeeltelijke stalen plaat aangebracht op kruivloer of onder de overring tussen de voeghouten. Die overgangen van hout op ijzer zijn ook aandachtspunten.
De derde man maakt ondertussen de kettingen en bliksemafleider los en maakt het kruirad goed gangbaar. Dan kan boven het losse gedeelte uit de kruivloer genomen worden, rollensluis, en kan het kruifeest beginnen.
De kap zal 2 x geheel rond moeten om alles te kunnen smeren, de praktijk mis ik in de beschrijving! Er moet gekruid worden, lopen in het kruirad, niet te snel want dan kunnen ze het boven niet verwerken: borgplaatje weghalen, asje eruit, rol laten zakken, gelijk andere rol waarvan de buitenkant ingevet is erin, asje erin en afborgen. Bij dit werk ben ik de volgende zaken tegengekomen:

Na vernieuwen van de kruivloer door een ander bedrijf was geen rollensluis aangebracht. Na verloop van tijd mochten wij daar een paar rollen gaan vernieuwen en rondsmeren. Daar sta je dan met je molenverstand en je mond vol tanden. De aanwezige gemeenteopzichter vroeg wat er aan de hand was, toen zat er niets anders op dan een stuk uit de kruivloer te zagen/hakken en een rollensluis te maken, niet echt een leuk werkje (km. Goedereede). Soms kom je een rol tegen die er verkeerd in zit, komt echt voor!
Ook kwamen we eens op een 'gerestaureerde' molen om nog wat klusjes te doen, o.a. aan het kruiwerk. Er ontbraken 15 kaprollen aan de kant van de vangbalk en die moesten wij nieuw monteren. We hadden al besloten om de goeie kant op te kruien, natuurlijk niet met de as over het 'gat' van ontbrekende rollen.
Er was echter geen beweging in de kap te krijgen, zelfs niet met een bestelbus met trekhaak aan de staart!
Erg vervelend, dus maar eens verder op onderzoek uit en wat bleek? Bij de restauratie waren de kaprollen die nog bruikbaar waren, afgedraaid. Daardoor zakt de kap natuurlijk en kwamen de ijzeren voeghouten achter op de kuip te rusten.
Dan helpt smeren ook niet meer.
Er waren 2 mogelijkheden: allemaal nieuwe grotere rollen of de voeghouten achter wat ophalen, voor dat laatste is toen gekozen. (Zeer grote pm. Sint Anthonypolder Maasdam vl. 28.60 m.)
Ondertussen zijn wij nog steeds aan 't rondsmeren en zijn blij als de molenaarsvrouw roept voor een bakkie koffie. Bij de oude generatie molenaars hebben we het altijd heel goed gehad: bakkie, koekie, bij koud weer 'onder-de-middag-soepie' en bij mooi weer pilsie en ook wel paling.
Daar bewaar ik nog de beste herinneringen aan, toen de stadse mensen op de molens kwamen wonen was dat afgelopen. De tijd van schaftwagens en WC-tjes was toen nog niet....
We gaan weer verder met smeren want de baas zijn geld is niet van blik, toen nog een echte harde gulden!

We waren blij als je met schafttijd 1 x rond was, maar de kruier was het dan al aardig zat en had al wel een jasje uitgedaan. Na het eten 'de beuk erin' om op tijd klaar te zijn. Nog een keer helemaal rond tot uit de kap het verlossende bericht komt: 'zet maar vast, we zijn rond', puff. Dan ga je 's avonds geen bushokkies lopen vernielen...
Als je bijv. aan de molengang te Leidschendam bezig was had je dat 3 dagen achter elkaar!
(met dank aan mevr. Vellekoop voor de koffie en dat je even binnen je brood op kon eten.) En dan te bedenken dat er ook nog 4 gangen zijn!
En er waren zelfs wel polders waren zoals de Hazerswoudse droogmakerij met 15 molens. Ik zou daar best willen smeren, maar ze zijn er helaas niet meer....
Door slijtage van de buitenkant van de rollenwagens kan het ook voorkomen dat de asjes van de rollen eruit gaan steken en blijven haken achter de neuten. Dat kan grote schade veroorzaken. Dat scheefstand van de molen van invloed is op het kruien is duidelijk.
Er voor zorgen dat ook andere kaprollen eens onder de as staan is natuurlijk gunstig.
Een heel merkwaardig kruiwerk vond ik altijd dat van de Adermolen – Alkemade. De molen werd in 1941 gebouwd, op de stenen romp werd van beton een kruivloer en kuip gestort. De kap kruit op 30 houten rollen en ijzeren wagens. De asjes zijn gewoon aan de binnenkant voorzien van een splitpen. Wij moesten een paar rollen vernieuwen, maar hoe krijgen we dat voor elkaar. Het was ons al snel duidelijk dat die splitpen eruit moest en dan het asje naar buiten drukken. In de kuip zit een klein rond gat en vanaf een geplaatste ladder kan men het asje aanpakken en weer terug duwen. Niet een klus-

je dat je alleen kan doen. Het minste problemen leverde het kruiwerk van een wipmolen eigenlijk op.
Als er maar regelmatig gekruid en gesmeerd wordt gaat dat doorgaans wel. Alleen als een wip zeer lange tijd heeft 'gestaan' viel het niet mee om hem van z'n plaats te krijgen.
Soms ontkomt men er dan niet aan om de kop te lichten, er vet onder te brengen en dan op het vet te laten zakken. Om een kruiwerk te smeren voldoet een radiatoren kwast ook heel goed.
7.6.6. Heel belangrijk om houten vijzel of scheprad regelmatig te verzetten. Jarenlang heb ik bij de Kikkermolen in Leiden het scheprad wekelijks verzet, zelfs toen er geen kop meer op zat en niemand er meer enige belangstelling meer voor had.
Zodoende is het scheprad er nu nog. Bij de Kikkermolen hebben we ook te maken met een heel lange houten wateras net als bij de Kalkmolen-Leiderdorp.
Nat hout buigt makkelijk, als de wateras gaat doorhangen slingert het onderwiel en het scheprad.
Om dit te ondervangen zijn er vaak 2 steunblokken aangebracht in de ruimte waardoor de wateras loopt. We werden eens bij een molen geroepen omdat de molenaar 'm niet ingespannen kon krijgen.
Na een zomer van stilstand was het scheprad geheel in onbalans. Na een dag draaien is alles weer goed. (Broek en Simontjespolder Warmond.)
Een houten vijzel kan na langdurige stilstand gewoon in de vijzelkom liggen, zonde.
7.8.5. Kruipalen ingraven, bij grote molens staan ze soms wel 2 m diep, zo'n oud nat exemplaar til je echt niet zo uit de grond. Ook het plaatsen van betonnen of azobé kruipalen viel niet mee. Bij het plaatsen eerst bepalen of de kruipaal wel volgens de cirkel staat, anders komt bij het kruien staart, kruibank of kruirad op de paal, erg vervelend.
Ik trok de oude paal altijd met het kruirad uit de grond en plaatste de nieuwe ook weer zo, precies op plaats en hoogte. Door het doorbuigen van de houten lange spruit komen we soms toch weer ongewenst in aanraking met de kruipalen.
Mooi overzicht houtsoorten! Ik hou er even mee op, vriendelijke molengroet

vr. g r.
Willem van Krieken.
Molenaar te Woerden

Woerden, 20 juni 2004

Het scheprad-Paul en zijn makers

In Gildebrief 2004-2 wordt het scheprad van de Babbersmolen voor het voetlicht gehaald, met name het bijzondere scheprad van deze molen. Graag wil ik daarbij toch wat kanttekeningen maken.

Polderopzichters Paul
Inderdaad waren, zoals verondersteld, Jan en Hendrik Paul vader en zoon. In de tweede helft van de achttiende eeuw vestigt ene Johann Paulus Paul zich vanuit de omgeving van Stettin in Nederland, waar zijn naam zich verkort tot Jan Paul. Hij trouwt er en vestigt zich op de boerderij van zijn schoonouders aan de Vlietkade in Oud Verlaat, gemeente Zevenhuizen. Uit zijn huwelijk met Anna Strijdhorst worden veertien kinderen geboren, maar de meeste overlijden jong. Twee dochters en drie zoons bereiken de volwassenheid. Van de drie zoons treden de twee oudste, Simon en Frederik, in het voetspoor van hun vader en worden landbouwer. De oudste, Simon, vestigt zich aan de andere kant van de Rotte in Bergschenhoek, waar hij niet lang voor zijn dood een nieuwe, nog bestaande boerderij laat bouwen waarvoor zijn jongste dochter, mijn overgrootmoeder, de eerste steen legt. De tweede zoon, Frederik, blijft op de boerderij in Oud Verlaat, terwijl de derde zoon Hendrik (1794-1866) zich als timmerman in Zevenhuizen vestigt. Later wordt hij in het verlengde hiervan polderopzichter. Een polderopzichter was in feite een soort freelance technisch-directeur van een polder. De meeste polders waren veel te klein voor een technisch directeur. Het directiewerk werd daarom uitbesteed aan de polderopzichter, die dit werk als regel voor meerdere, zelfs vele polders deed. Ook Adriaan Dekker, de uitvinder van het wieksysteem-Dekker was polderopzichter van beroep en geen molenmaker zoals zo vaak wordt beweerd.
De oudste zoon van Hendrik Paul, Jan Paul (1834-1883), zet het beroep van zijn vader voort. In zijn tijd begint de stoombemaling zijn zegetocht en Jan Paul ontwerpt als waterbouwkundige tientallen stoomgemalen. Hij wordt niet oud en overlijdt, zoals in het artikel aangegeven, onverwacht in Rotterdam, 49 jaar oud. Zijn oudste zoon Hendrik (1857-1925), maakt als ingenieur carrière en wordt uiteindelijk directeur gemeentewerken van Leiden en is zelfs nog een tijd lid van de Provinciale Staten van Zuid-Holland geweest. Toch heeft hij ook het werk van zijn vader nog bedreven zodat er drie generaties Paul polderopzichter zijn geweest.
In zijn artikel noemt Peter de Moes Jan Paul als uitvinder van het scheprad Paul en legt dit als het ware Beekman in de mond. Toch staat dit er niet en het klopt ook mijns inziens niet. Beekman schrijft: 'Volgens den uitvinder, den ingenieur Paul, die dit scheprad het eerst in 1896 toepaste...' In 1896 was Jan Paul al dertien jaar dood en de door Beekman genoemde uitvinder kan dus niemand anders dan Hendrik Paul zijn. Dat die het idee van zijn vader toepaste is niets meer dan veronderstelling. Dat Hendrik Paul de uitvinder ervan is laat zich ook afleiden uit de toepassingen van het rad. Alle bekende toepassingen hiervan zijn te vinden in de regio Leiden, de woonplaats van Hendrik Paul. De Moes noemt het scheprad van het stoomgemaal van de Elsbroekerpolder bij Hillegom, de Duivenvoordse polder bij Voorschoten en dat van de Rodenburger Molen in Leiden. Een vierde scheprad-Paul was te vinden in de ondermolen van de Driemanspolder bij Leidschendam. Hendrik Paul voerde bij de herbouw van deze molen, evenals eerder voor die van de Rodenburger Molen, de directie. Als het scheprad in de Rodenburger Molen inderdaad van het systeem-Paul was, dan was het dus ouder dan het scheprad in Hillegom, aangezien de molen in 1893 werd herbouwd. Het scheprad-Paul in de in 1902 herbouwde molen van de Driemanspolder werd in 1945 vervangen door de nog aanwezige open centrifugaalpomp. Opvallend is ook de toepassing van gietijzeren wielen in beide molens, ook een idee van Paul, maar niet zo gelukkig uitgevoerd.

Scheprad-Brandsma
Het is duidelijk dat zowel het scheprad van Paul als dat van Brandsma een antwoord waren op hetzelfde probleem het vlakke neerslaan van de bladen van het scheprad op het polderwater. Het nadeel van het systeem van Brandsma was

het naar buiten persen van het water tegen de waterloopmuren.
Toch is er veel meer bewaard gebleven van het scheprad van de Babbersmolen dan alleen de twee schoepen zoals De Moes veronderstelt, namelijk de tekeningen en het (gedrukte) bestek, zowel voor het scheprad op zich, als voor de verbouwing van de molen. Het bestek voor het scheprad en de wateras telt zeven pagina's. Beide bestekken en de tekeningen zijn aanwezig in het archief van de polder. De tekeningen dateren van maart 1897 en zijn ondertekend met 'Rotterdam, maart 1897, W. Brandsma, ingenieur-architect. De tekening van het scheprad is enige jaren geleden gepubliceerd in Molenwereld (1999-11-228). Meer bijzonderheden zijn te vinden in het bijbehorende artikel. Het scheprad en de wateras voor de Babbersmolen zijn gemaakt door de Koninklijke Nederlandsche Grofsmederij in Leiden voor *f* 1400,-. De aanbesteding vond plaats op 12 mei 1897.
Inderdaad is het scheprad van de Babbersmolen jarenlang aangemerkt als een scheprad-Paul. Het is Jan Hofstra geweest die duidelijk maakte dat de vork anders in de steel zat (zie artikel Molenwereld). Of er meer schepraderen van het systeem-Brandsma zijn geweest is mij niet bekend en evenmin of Brandsma op de hoogte was van het scheprad-Paul, desnoods omgekeerd.

J.S. Bakker

KORTE REACTIE

Vriendelijk dank aan Johan S. Bakker voor deze nuttige aanvullingen over de verhoudingen in de familie Paul en hun scheprad. Met deze kanttekeningen, het artikel in Molenwereld (dat ik destijds helaas heb gemist, anders was er wel dankbaar uit geciteerd) en het verhaal in de vorige Gildebrief weten we er nu al heel wat meer van.
Achteraf blijkt ook mij dat Hendrik Paul het scheprad moet hebben bedacht, maar Beekman bracht me in de war. Want waar Bakker Beekman (polders en droogmakerijen, 1912, boek 2, pag. 149) citeert: 'Volgens den uitvinder, den ingenieur Paul, die dit scheprad het eerst in 1896 toepaste', staat niet of het Jan of Hendrik was.
Maar dat citaat had ik toen niet op het oog. Ik las in Beekman's boek 1 op pag. 255: 'Deze vinding is van den heer J. Paul c. i. den Haag'. Ik heb Beekman weliswaar dus correct geciteerd, maar over het hoofd gezien dat Jan in 1896 al 13 jaar dood was. Ik denk dat Beekman 'H. Paul' had moeten schrijven.

Peter de Moes

Schepraderen

Naar aanleiding van het artikel in de Gildebrief van juni stuur ik u een paar kranteknipsels over een van V-vormige schoepen voorzien paar schepraderen. Ze zijn afkomstig uit het gemaal van de polder Bloemendaal in Waddinxveen. Dit gemaal is in 1995 gesloopt. Wie de ontwerper was, is me niet bekend. Wellicht is er een lezer van de Gildebrief die hierover iets meer weet. Zie bijgaande foto's

Jaap van den Akerboom
Rubenslaan 99
2391 HE Hazerswoude-Dorp
0172-588357

Noot ter informatie:
Peter de Moes en ondergetekende zijn inmiddels in Waddinxveen op bezoek geweest. Met een uitermate prettige medewerking van de mensen op het gemeentehuis konden we onze harten ophalen.
2 uurtjes opmeten en tientallen foto's waren het resultaat. Al bij een eerste blik bleken de twee schepraderen van een voor ons geheel ander ontwerp dan we gewend waren. Er komt dus zeker na enig schrijf- en tekenwerk weer een artikel.

Gerrit Pouw

Eén van de oude schepraderen van het voormalige gemaal 'Bloemendaal' als kunstobject.

Meer volk in je molenwinkel
door samenwerking met de SOEZIE-club

Soezie Club

Uniek promotioneel concept :
- Ruim assortiment 'alles om thuis te bakken'
- Gratis receptenmagazine voor je klanten
- Baklessen door professionele bakkers
- Interactieve site op internet www.soezie.be

Interesse?
Bel gratis (0800) 022 92 10. Vraag naar Rita Wanten

Rubriek: Van molenaars voor molenaars

Na de oproepen vorige keer zijn er al enkele mensen die gereageerd hebben. Hieronder vinden jullie enkele bijdragen. We blijven ons natuurlijk openstellen voor suggesties die collega-molenaars helpen. Stuur ze op.

Heb je een goed idee, een creatieve oplossing voor een probleem, een werkbeschrijving, een foto of andere zaken en wil je deze ter beschikking stellen aan collega's vrijwillige molenaar? Mail deze naar:
arbo@vrijwilligemolenaars.nl
Of stuur deze per post naar John Houben,
Korhoenderveld 89, 5431 HC Cuijk.
Ideeën worden gescreend en zonodig met je besproken in samenwerking met Hay Janssen (veiligheidskundige), voordat deze openbaar gemaakt worden.

Wij zoeken bijvoorbeeld beschrijvingen of voorschriften voor:

Draaiende delen:
- Afscheiding voor het gevlucht
- Afscheiding belt
- Oplossingen voor andere dan wind of watergedreven werktuigen, vijzel, mengketel, buil, pletter, steenkoppel met motor.

Beperken van valgevaar:
- Ervaringen met trappen, ladders, luiken etc.
- Werken in het gevlucht boven 2,5 meter met beveiliging.
- Trapleuningen
- Pictogrammen, achteruit de trap af.
- Denk aan nieuw zeil ophangen, glijstangen smeren.

Werkmethoden:
- Toegangs- of gedragsvoorschriften voor bezoekers.
- Schoonmaken watergangen
- Voorschriften voor molenaars en leerlingen.
- Voorbeelden van tilinstructies.
- Voorschriften openleggen steenkoppel

Andere zaken, bijvoorbeeld:
- Voorbeelden van hoe het niet moet: risico's en bijna ongelukken (om van te leren!).
- Voorbeelden van hoe het wel kan: bijvoorbeeld goede samenwerking met de eigenaar, de brandweer, arbocoördinator van de gemeente, Monumentenwacht of Monumentenzorg
- Voorbeelden van een eenvoudig noodplan.

Geplaatste bijdragen zijn te downloaden als Wordbestand van onze website. Geschikte bijdragen kunnen ook in de Gildebrief gepubliceerd worden.

De bestanden zijn bruikbaar om risico's in kaart te brengen of bieden een mogelijke oplossing. Natuurlijk moeten ze worden aangepast aan de specifieke situatie van de eigen molen. Want standaardoplossingen zijn er niet! Voor het opstellen van een RI&E kun je ook contact opnemen met de arbo-coördinator van de eigenaar van de molen.

Enkele internetlinks voor informatie over arbo:

http://www.arbobondgenoten.nl/
http://arbo.nl
http://www.rie.nl
http://home.szw.nl/index/dsp_index.cfm
http://www.euronorm.net
http://www.molens.nl

Inzendingen:

We ontvingen de volgende inzendigen:

Logo trap af.

1. Borden aanwijzing 'achteruit de trap af'

2. Een voorbeeld van een handboek 'veilig en gezond werken' op een molen. Ditmaal van de Westerveld molen in Tilligte. Het handboek kan vanaf de website www.vrijwilligemolenaars.nl (arbo) gedownload worden.

3. Enkele voorbeelden van een eenvoudige doelmatige afzetting op de molen.

Stratenmakershekje.

4. Verder wil ik het inspectieschema van de molen onder de aandacht brengen.
Goed onderhoud van de molen is een basispeiler voor de RI&E rapportage.

3 kettingen.

In hoofdstuk 7 van de basisstof zijn inspectiepunten voor de molen samengevat en toegelicht. Vanuit deze informatie kan men gemakkelijk een inspectieschema voor de eigen molen opzetten, inclusief de beoordelingspunten.
Een mooi voorbeeld van een inspectieschema en opzet onderhoud kan men vinden op www.torenmolen.nl/onderhoud.htm

Veel succes.

In afwachting van verdere inzendingen, bijdragen, suggesties.

John Houben
Coördinator Arbo en HACCP

Wijziging Examens

Hier volgen de nieuwe regels die worden toegepast bij landelijke examens voor het getuigschrift 'de Hollandsche Molen'.

Even vooraf:
De opleiding tot vrijwillig molenaar is erop gericht om mensen op een deskundige en verantwoorde wijze met molens te kunnen laten draaien. Daarom wordt tijdens de opleiding veel waarde gehecht aan het opdoen van praktijkervaring op verschillende molens en onder verschillende weersomstandigheden.
De praktijk wordt ondersteund met lesmateriaal, dat in de Basiscursus Vrijwillig Molenaar is gepubliceerd.
Bovendien kunnen de cursisten theorielessen volgen, die tijdens speciaal georganiseerde avonden worden gegeven. De opleiding, die gemiddeld twee jaar duurt, wordt afgesloten met een examen.
Dit examen wordt afgenomen door een onafhankelijke instantie, onder verantwoordelijkheid van de vereniging 'De Hollandsche Molen'.
In de loop der tijd heeft de opleiding van het GVM zo'n waardering gekregen, dat verschillende moleneigenaren het als een vereiste beschouwen dat de molenaar in het bezit is van het getuigschrift vrijwillig molenaar.

In dit bovengenoemde examen is in 2003 een wijziging vastgesteld door de examencommissie met de afdelingsbesturen en bestuur van het Gilde.

Voorheen was het mogelijk om gedeeltelijk te slagen voor een examen. Was men bijvoorbeeld voor de theorie niet geslaagd en voor praktijk wel geslaagd, dan kon men eerstvolgende keer een gedeeltelijk examen voor de theorie afleggen.
Ook was het mogelijk om in totaal driemaal een volledig examen en tweemaal een gedeeltelijk examen af te leggen.

Wat verandert er nu:
Gedeeltelijke examens worden niet meer afgenomen. Als men examen aflegt, is dit voor zowel theorie als praktijk en wordt aan de hand van de beoordeling vastgesteld of men geslaagd of gezakt is. De scheiding tussen theorie en praktijkexamen is afgeschaft.

Het aantal examens dat men kan afleggen wordt verruimd van 3 naar 4. Men kan dus viermaal een examen afleggen voor 'De Hollandsche Molen'.

De ingangsdatum van deze wijziging was 1 januari 2004 voor de opgave van het eerste examen, voor lopende kandidaten werd een overgangstermijn naar 1 januari 2005 in acht genomen.

Wat te doen:
Voor leden die per 15 december 2004 aangemeld worden voor het toelatingsexamen in het voorjaar van 2005, verandert er niets. Zij zullen na het slagen voor het toelatingsexamen een volledig examen afleggen.

Verder zijn er leden die in het verleden voor een examen gedeeltelijk geslaagd/gezakt zijn, en leden die ooit driemaal gezakt zijn. Voor deze geldt dat, als zij alsnog een examen voor 'De Hollandsche Molen' willen afleggen, deze mogelijkheid bestaat.

Opgave hiervoor kan alleen via instructeur aan het afdelingsbestuur, die toetst of de kandidaten aan de geldende voorwaarden voldoen.
Naast de andere voorwaarden kan men een toelatingsexamen afleggen.
Voor leden waarvoor het allemaal heel lang geleden is, is het zelfs aan te bevelen om te oefenen in het examen doen en toetsen of de kennis niet te ver weggezakt is.
Neem hierover contact op met het afdelingsbestuur.
Na voldoen aan de voorwaarden en goedkeuring door het afdelingsbestuur kunnen zij aangemeld worden voor het afleggen van een volledig examen.

Namens het bestuur,
John Houben (secretaris)

Standerdmolen Bergeijk
De restauratie van de Standerdmolen aan de Ekkerstraat in Bergeijk is begonnen. Zo op het eerste gezicht lijkt het alsof er nog weinig is gebeurd, maar achter de schermen wordt er hard gewerkt. Heel veel voorbereidende werkzaamheden vinden plaats in de timmerwerkplaats van het aannemings- en molenmakersbedrijf van de gebroeders Coppens in Bergharen in het Land van Maas en Waal. Zo zijn de planken voor de kast en de vloeren inmiddels gezaagd, net als de zogenaamde schaliën, de houten dakbedekking voor de kap en het voorfront van de molen. In oktober 2004 wordt de brasem aangebracht en de kast rechtgezet, dan pas ziet men daadwerkelijk dat er het een en ander is gebeurd. In mei/juni 2005 worden rondom de molen steigers geplaatst waarna de zijwanden, kast en kap hersteld zullen worden.
Tegelijkertijd, met doorloop tot oktober 2005, krijgt de gehele molen een schilderbeurt. Naar verwachting staat de uiteindelijke oplevering gepland voor december 2005, over anderhalf jaar dus. In de tussenliggende tijd houden we u wellicht nog verder op de hoogte van de voortgang van deze restauratie. Uiteraard is dit niet de eerste restauratie van een standerdmolen op deze plaats: reeds in 1363 werd door hertogin Joanna van Brabant toestemming gegeven om hier, of tenminste dichtbij, een standerdmolen (toen de enige soort windmolen) te bouwen.
Overigens is een andere molen niet ver hier vandaan, de Deen in Luyksgestel, ook hard aan restauratie toe. De Gemeente Bergeijk heeft niet veel geld beschikbaar, maar hoopt toch deze molen op afzienbare termijn eveneens door de firma Coppens onder handen te laten nemen. Dezelfde firma heeft in 2002 ook molen De Grenswachter, eveneens in Luyksgestel, gerestaureerd. Daarvan is een diaserie gemaakt.

Brabants Molenweekend in Borkel en Schaft
Op 26 juni jongstleden vond het Brabants Molenweekend plaats, waarbij in de St. Antonius Abtmolen in Borkel en Schaft een verhalenverteller aanwezig was. Dit aangezien het weekend werd gehouden in samenwerking met de heemkundekring weerderheem. Ook kon men allerlei kennis opdoen over planten en kruiden doordat ook de mensen van de heemtuin aanwezig waren.

Joop de Lange Luyksgestel.

In antwoord op de lesstof...
Nee, na lange tijd weer een nieuw hoofdstuk voor de basisopleiding in de bus! Gauw lezen vanavond. Een stuk met veel goede aanwijzingen voor de praktijk van het vrijwiillig molenaarschap, zo blijkt na lezing. Waarom dan nu toch in de pen geklommen? Omdat enkele beweringen bij mij toch wat vragen oproepen en ik ze als instructeur zeker niet zonder commentaar aan mijn cursisten zal willen doorgeven. Ik wil de volgende opmerkingen maken:
1. Smeermiddelen
Blz. 54: Grafietvet is zeer geschikt voor schuifkruiwerken. Onderaan de bladzij staat dat grafietvet af te raden is voor neutenkruiwerken, maar dit zijn bij mijn weten ook schuifkruiwerken..?
2. Het wiekenkruis
Hier wordt het smeren van de zwichtstang (door de bovenas) genoemd. Wie dit doet vraagt m.i. om moeilijkheden, na verloop van tijd. Oud vet en olie verdrogen in de asboring. Die raakt vervuild met stof en kleine roestdeeltjes, je boring slibt dicht en de zwichtstang gaat klemlopen.
Ik draai zelf al 31 jaar met ten Havekleppen (met zwichtstang) zonder smeren en zonder problemen. De stang zit er al van voor 1940 in en moest er bij het steken van nieuwe roeden in 1997 worden uitgetrokken. Hij was niet gesmeerd en kon er met de hand zo uitgehaald worden. Mijn advies: nooit smeren!
Een gaatje boren in de as is dan ook niet nodig. Dat is volgens mij ook linke soep!
Assen waarmee iets aan de hand is (gevallen, uit een in brand staande molen gehaald, bijvoorbeeld) worden nogal eens röntgenologisch onderzocht op haarscheurtjes. Hier boren we een gat van 8 mm in?
3. Tekening beet op blz. 68. De tekening roept bij mij een vraag op. Volgens mij heeft een kam voor haakse overbrenging zoals het hier is getekend (voorzijde boven breed, onder smal) 3 konen, een aan de bovenzijde, een aan de onderzijde, de derde zit aan de werkzijde (slijtkant) dus de beetzijde. De vierde kant van de kamkop (legzijde) heeft geen koon en loopt in het verlengde van de kamstaart. De hier getekende kam heeft een beet aan de legzijde... kan dat?
Spoorwielskammen hebben vaak alleen een koon aan de boven- en onderzijde. Maar de hier getekende kam is beslist geen spoorwielskam. De zijkanten van een dergelijke kam lopen namelijk evenwijdig aan elkaar.
Met vriendelijke molenaarsgroet
D. J. Abelskamp, sr.
Laan 1940 no. 2
7231 GL Warnsveld

(Reactie: Wat de kam betreft, dat het geen spoorwielkam is klopt als een bus, het is nl. een kam van een vijzelwiel uit een munnikmolen. Een kam van een spoorwiel slijt geheel anders.)

Hierbij de kamkop die model stond voor de tekening, prachtig ingesleten, wel zo'n cm diep.

Bij diverse zelfzwichters blijkt dat het instellen naar de snelheid van het wiekenkruis nogal schoksgewijze gaat. Zodra er wat olie in de boring is gebracht verloopt alles weer soepel. Dat verschilt van geval nog wel eens. En een gaatje van 8 mm in een as van ± 3 ton een hachelijke zaak? Nu, daar tegenover staat dat men bij scheurvorming in gietijzer of staal aan het einde van een scheur een gaatje boort om verder scheuren te voorkomen!)

De Nationale Molengids 2004
Wij ontvingen een alleraardigst boekje uitgegeven door de Hollandsche Molen zijnde een

gids voor het vele, dat er te genieten valt in ons land op het gebied van molens.
De uitvoering en opzet is goed, de in kleur uitgevoerde bladzijden doen de lezer uitnodigen om het geheel eens door te lezen.
Het geheel zal zeer zeker in een behoefte voorzien en dat kan de redactie uit eigen ondervinding beamen. Reeds de eerste de beste zaterdag na het verschijnen, verschenen er al mensen op de molen met de mededeling: 'Wij zijn lid van de Hollandsche molen en deze molen is gratis te bezichtigen!!'

Jammer is echter dat de teksten in verschillende opzet van tekstblokken zijn uitgevoerd. Het ene blok is aan de achterzijde gelijnd, de ander weer niet. Dit heeft voor aan de achterzijde gelijnde blokken tot gevolg gehad dat de teksten veelvuldig het euvel vertonen van de storende grote spaties, veroorzaakt door het overlaten van de opstelling en afkorten van de tekst, aan de computer.

Maar als men dan vervolgens als molenkenner de tekst doorneemt, valt ook daarop nogal wat aan te merken.
Iedere Nederlander weet toch dat de Zeeuwen niet in polders wonen maar op de Zeeuwse eilenden. Vandaar dus dat er weinig poldermolens worden aangetroffen!!
In Friesland waren weinig korenmolens omdat er overwegend weilanden waren en geen bouwgrond. Zo deelt men mede. Aten de Friezen dan geen brood?
En dan te weten dat Friesland ongeveer 100 korenmolens heeft gehad, waarvan er zo'n 80 zijn afgebroken. Hetzelfde beweert men van de provincie Utrecht. Niet het oppervlak bouwgrond maakt de hoeveelheid molens uit, maar de bevolkingsdichtheid!
En dan: waar haalt men de opmerking vandaan dat slaolie is afgeleid van olieslaan. Het woordenboek van ''De oud Zaanse volkstaal' van 1850, kent deze wijsheid niet, dat er slaolie bestond.
Deze kwaliteitsnorm, ofwel reclame-aanduiding, is ooit ingevoerd onder aanvoering van Arretje Nof door de oliefabriek NOF, voor in flessen verkochte olie t.b.v. het smakelijker maken van sla. Tegenwoordig gebruiken we daar de uitdrukking spijsolie voor.
Dan haalt men de naam water- en poldermolen weer door elkaar. De kuip van een pelkoppel heeft dikke wanden zo zegt men, nu deze zijn van zinkplaat en max. 1,5 mm dik. Men is hier kennelijk in de war met de dikkebalken die te samen de groep vormen waarin het pelkoppel staat opgesteld.
Een achtkante grondzeiler wordt afgebeeld bij de uitleg van een spinnekop.
Franse maalstenen zouden zijn gemaakt van kwartsiet, een soort zandsteen, zo vertelt men, in plaats van samengesteld uit blokken van zuivere kwarts ofwel vuursteen.
Zo zijn er nog vele verkeerde voorstellingen van zaken zoals bijv. de vang zit 'veelal' om het bovenwiel. Tja wat hiervan te zeggen, want waar zit hij dan? En zo kunnen we nog wel even doorgaan.
Ondanks de goede opzet en het idee er achter, een zuivere kwestie van jammer.

Namens de redactie, G.J. Pouw

Lieuwe Tilma onderscheiden
Aan Lieuwe Tilma, de 70-jarige vrijwillig molenaar van de korenmolen in Hapert, is de Vrijwilligerspenning Bladel toegekend. Lieuwe begon in 1972 als molenaar op de Hapertse korenmolen en is nog steeds enthousiast voor het molenaarsvak. Vanwege zijn gezondheid wil hij het wat rustiger aan doen en is hij officieel gestopt, hoewel hij nog regelmatig in de molen zal zijn.

'Ik kan geen trappen meer lopen en voor het werk in een molen is dat nodig. Mijn vroegere buurman helpt me wel eens. Die is vijf jaar ouder, maar de helft vlugger.' Lieuwe groeide in Friesland op, temidden van de molens. Hij zegt: 'Thuis hadden we een molen. In de oorlog heeft die nog gedraaid.' Over molenbehoud zegt hij: 'De molens dreigen met de komst van de ruilverkaveling te verdwijnen. In 1968 waren er in Brabant nog maar 3 goede molens. De andere stonden stil, er werden bijvoorbeeld theehuisjes van gemaakt. Een molen restaureren en dan niet laten draaien werkt niet. Zo komt er houtworm in.'

Voordat hij als molenaar kon beginnen moest hij een proefexamen afleggen en een paar jaar op een molen meedraaien. Na een aantal andere plaatsen kwam hij in Hapert, waar hij het vak ook aan anderen doorgaf. De molen in Hapert stamt uit 1897, sinds 1970 is de gemeente de eigenaar. Nadat baldadigheid in het begin wat problemen gaf, haalde Lieuwe de jongeren in zijn molen. Daarna waren de problemen voorbij.

We hopen dat Lieuwe nog lang van zijn molen kan blijven genieten.

Limburgse molendag
Op zondag 3 oktober 2004 organiseert het Gilde van Vrijwillige Molenaars afdeling Limburg, de vijfde Limburgse molendag.
Op deze dag zullen wederom een veertigtal wind- en watermolens in Limburg vanaf 11.00 uur geopend zijn

en evenals voorgaande jaren hopen we weer op veel bezoekers. De definitieve lijst met geopende molens wordt na inventarisatie van de deelnemers aan u toegezonden. Voor nadere inlichtingen kunt u terecht bij het secretariaat middels vermelde communicatie middelen of onderstaand adres.

Secretariaat van het Gilde van Vrijwillige Molenaars afdeling Limburg:
p.a. Tungeler Dorpstraat 52
6005 RK Tungelroy-Weert
E-mail : leon.kiggen@hetnet.nl
Telefoon : 0495-56 3422
Telefoon : 06-4070 5793
Leon Kiggen, Secretaris

Molenfeest – buitengewoon – gezellig!
Afgelopen zondag 13 juni was het restauratiefeest van de Stichting Molenakkers Goirle.
Mevr. De Vrey-Vringer werd thuis afgehaald met 5 antieke auto's en verrichtte (ook in tegenwoordigheid van o.a. dhr. Luyendijk, gedeputeerde van de provincie) de officiële opening door het lichten van de vang, waardoor de versierde molen de Wilde ging draaien bij een stevig windje.
Daarna was het de hele dag één groot feest! Een greep uit het geheel aan vragen die bij tijd en wijle werden gesteld:
- hoe ziet de (vernieuwde) molen de Wilde er uit; hebt u een neus met ingebouwde remkleppen?
- hoe maak je een (houten) bovenwiel met 60 kammen?
- welke volhouder bouwt van hout(jes) een miniatuurmolen op schaal?
- wist u dat er in Goirle een fiets- en wandelroute is langs de bestaande en vergane molens?
- ooit een flesje bier gedronken 'Klap van de Molenwiek'?
- hoe vlecht je manden voor bijen voor bijenwas voor kinderen, die het hartstikke leuk vinden om zelf kaarsen te maken?
- hoe lekker is een snee brood van Goirles tarwe volkorenmeel, gebakken door Goirlese bakkers met Goirlese kaas?
- hebt u de nieuwe recepten al voor brood, kruidkoek, speculaas, suikerbrood, pannenkoek ?
- Absoluut hoogtepunt was het gratis pannenkoek eten, niet alleen voor de kinderen, maar (verrassend) ook voor de volwassenen! De talrijke bezoekers, zowel jong als oud, deden zich (soms vaker!) tegoed aan deze lekkernij, liggend in het gras, zittend op een karrewiel of leunend tegen de put!

Proost op geslaagde restauratie!

Niet alleen het geboden programma, maar ook het heerlijke weer en de prachtige, sfeervolle omgeving van molen de Wilde, het Molenpark en het Heemerf maakten de dag tot een zowel binnen als buitengewoon gezellig gebeuren. Dit werd meerdere malen spontaan gezegd door de genietende bezoekers. Ook voor de molenaars (in voortreffelijke samenwerking met het Heemerf en vrijwilligers) was het een geslaagd feest! En nu maar weer aan het malen!

Lekker smullen!

Adressen, adressen...
Oproep aan alle geslaagde Gildeleden en eigenaars van molens

Elk jaar worden in april posters en formulieren verstuurd voor de Nationale Molendag en sinds een paar jaar ook Gemalendag.
We hebben het over circa 2000 stuks in totaal. Helaas komen daarvan nogal wat retour omdat de geadresseerde is verhuisd of overleden. Wanneer u verhuisplannen heeft, zeker wanneer u het nieuwe adres al weet, geeft u dit dan a.u.b. door aan onderstaand adres! Het is namelijk niet zo dat een adreswijziging die u doorgeeft aan De Hollandsche Molen of het Gilde, automatisch bij ons komt. Geslaagde Gildeleden die geen poster ontvangen maar die wel willen, kunnen dit ook doorgeven. Dat geldt ook voor diegenen die juist geen prijs meer stellen op toezending van posters. Wanneer het adres niet klopt of wanneer iemand is overleden volgt soms een boze reactie, maar wanneer wij het niet weten, kunnen wij onjuiste toezendingen niet voorkomen.
Ook dit jaar zijn weer tientallen posters als onbestelbaar retour gekomen. Denkt u even aan de portokosten en het extra werk dat we daaraan hebben, dan weet u dat u ons, door de juiste gegevens aan te leveren, veel moeite, tijd en geld kunt besparen. We verzenden alles vanuit Erica, dus ik zou willen zeggen: doe ons een plezier en lever de juiste gegevens, dan zijn wij verder van niemand afhankelijk.

Werkgroep Nationale Molen- en Gemalendag
Peelstraat 55, 7887 TL Erica, Tel. 0591-302492
jterica@planet.nl

SEGALT MØLLE
Een Deense Molen met Zes Wieken
Segalt is een saai stadje niet ver van Aarhus (eigenlijk: Århus). Op een heuvel staat de

stellingmolen ('galleri-hollænder') met z'n zes wieken. Een 'hollænder' is gewoon een bovenkruier. Vandaar dat een Nederlandse toerist beweerde dat de meeste Deense molens in Nederland gemaakt zijn... Zoals zo veel molens in Denemarken staat de Segalt Mølle maar te staan, hij zal nooit meer draaien. Nu huist er een pottenbakker in.

De molen werd in 1854 gebouwd als zelfkruiende stellingmolen met vier wieken en, zoals ook later gebruikelijk, met houten roeden. In 1893 werd de molen gesloopt en herbouwd met zes wieken, vlucht 17 m. Eerst hadden de wieken zeilen, maar in 1899 werden deze vervangen door jaloezie-kleppen. Sinds 1975 staat de molen stil en de kleppen zijn verwijderd.

Maar waarom nou zes wieken in plaats van vier? Molenbouwer en 'aerodynamiker' Paul la Cour had de eigenaar ervan kunnen overtuigen dat zes wieken meer kracht moesten opleveren dan vier. De molen kreeg vijf koppels stenen maar de opbrengst viel tegen. Segalt mølen was overigens de tweede Deense molen met zes wieken, de eerste was een experimentele molen bij een technische school. Die is al lang geleden gesloopt.

Raar gezicht, een molen met zes wieken. Lijkt op zo'n Griekse molen met zes of acht wieken en kleine, driehoekige zeilen. Ook omdat Segalt mølle een systeem van tuidraden heeft vanuit een verlengde bovenas en tussen de enden (zie foto). En dan die zes (halve?) roeden. Je vraagt je af waarom niet een binnenroede en een buitenroede, zoals normaal, met daartussen een middenroede. Maar de constructie zou dan waarschijnlijk te zwak worden. In plaats daarvan heeft de molen een wat ingewikkelde askop waar de zes miniroeden zijn ingestoken in het zelfde vlak.

In de onderbouw is de werkplaats van de pottenbakker

Tuidraden tussen de askop en de enden, en tussen de enden onderling. Achter op de kap de resten van de windroos voor zelfkruiing.

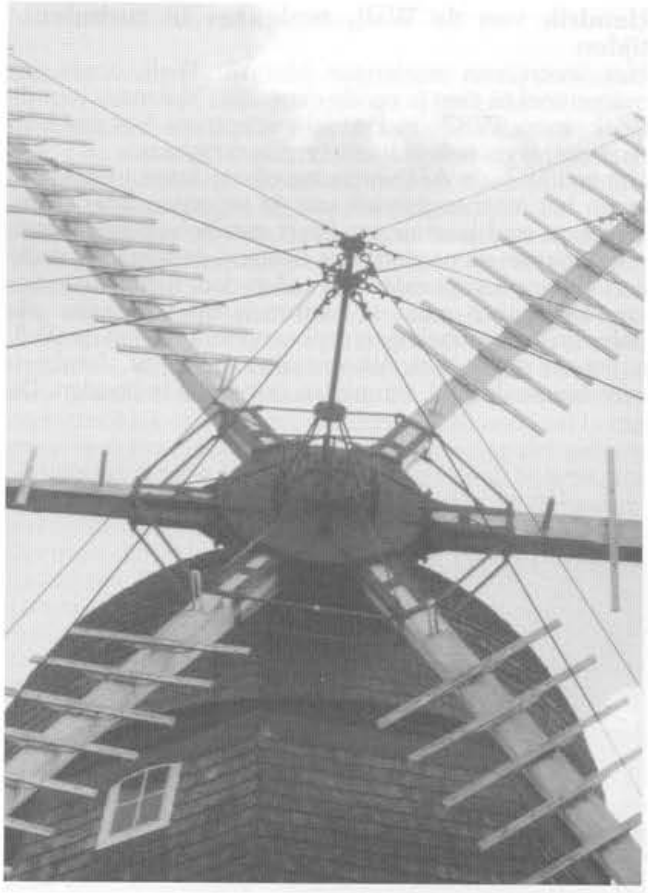

Rondom de askop zit nog een deel van het mechaniek van de kleppenjalouzie.

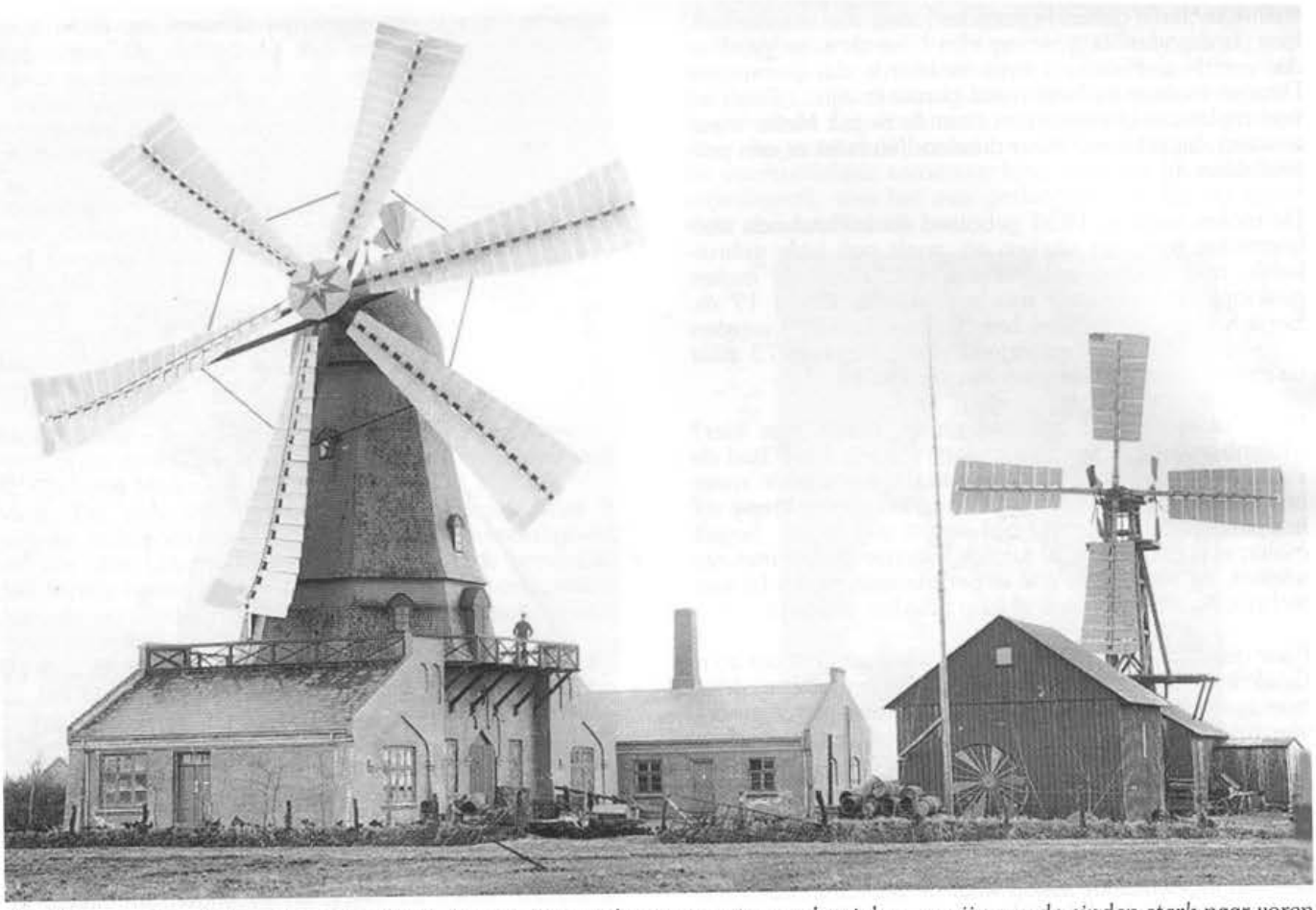

Ansicht experimentele molen anno 1900. Let op de paraplu constructie van de wieken, ze zijn aan de einden sterk naar voren gebogen

Hendrik van de Wall, molenaar in turbulente tijden

Het leven van molenaar Van de Wall, zoals dat momenteel te zien is op de expositie 'Molenaar aan de Beek anno 1787' in Bezoekerscentrum Sonsbeek in Arnhem, is nu ook in boekvorm verkrijgbaar.
Het is 1787, de Arnhemse bevolking komt in opstand tegen het machtsmisbruik van de regenten. Het Oranjegezinde stadsbestuur pro-beert met behulp van Pruisische troepen de patriottische opstand de kop in te drukken. Er wordt geplunderd, er vallen doden en gewonden en veel huizen gaan in vlammen op. Ondanks alle onlusten en strubbelingen probeert Hendrik van de Wall, molenaar op de Witte Watermolen aan de St. Jansbeek even buiten de stad, zijn molen draaiende te houden. De bakkers hebben immers extra meel nodig om de Arnhemse bevolking en het ingekwartierde Pruisische leger van brood te voorzien.

Omslag van het boekje 'Hendrik van de Wall, molenaar aan de Beek anno 1787'.

Het boekje 'Hendrik van de Wall, molenaar aan de Beek anno 1787' schetst een jaar uit het leven van Van de Wall, over het belang van de Veluwse sprengen en beken, de ontwikkeling van de molenindustrie langs de St. Jansbeek, over de werking en het onderhoud van de nog altijd in bedrijf zijnde Witte Watermolen en over de politieke situatie in Arnhem aan het einde van de 18de eeuw.

Het rijk geïllustreerd boekje is verkrijgbaar bij de informatiebalie van Bezoekerscentrum Sonsbeek aan de Zijpendaalseweg 24a in Arnhem en in de naastgelegen Witte Watermolen en kost 4,95 euro. De historische Witte Watermolen en de expositie in het bezoekerscentrum zijn gratis te bezichtigen.

Noot voor de redactie.

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met de informatiebalie van Bezoekerscentrum Sonsbeek, tel. 026-4450660

Afdeling Noord-Holland

UITNODIGING

De afdeling van het Gilde van Vrijwillige Molenaars, Noord-Holland, aan Gildeleden en belangstellenden, voor de:

CONTACTAVOND
op vrijdag 12 november 2004.

Dialezing door Jaap Bes over de

SPECERIJEN- EN SNUIFTABAKMOLENS
DE STER EN DE LELIE
Kralingen - Rotterdam

Plaats: Zaal Ulteam, Rijksweg 47, Schoorl. Dat is aan de weg Alkmaar-Den Helder; bij de rotonde (zuid van) Schoorldam de afslag naar de ventweg nemen, DUS NIET IN ALKMAAR!!
Zaal open 19u30, aanvang 20 uur; in de zaal s.v.p. niet roken.

Inlichtingen: 072 533 8280 of 0224 298 805.

Looielak:'t PinkVerslag luilak 2004
De echte luilakviering is vrijwel uit de Zaanstreek verdwenen, maar daarvoor in de plaats wordt de laatste jaren door steeds meer molenaars het Pinksterweekend ingeluid door de molendeuren in de nacht van de vrijdag op zaterdag open te zetten. Zo ook op oliemolen het Pink.

De molen maalt hier nog zonder borden.

De eerste leden van maalploeg waren al rond 19.00 uur aanwezig. Er moest natuurlijk het nodige voorbereid worden. De poffertjeskraam kreeg een plek buiten op de kraangang achter de molen. Dit bleek een goede keuze te zijn, hierdoor werden de bezoekers gedwongen eerst door de molen en de schuur te lopen. Eerst moest wel even de kap ge- inspecteerd worden omdat de molenmakers daar alle luiken uit gehaald hadden.
Met het weer troffen we het, het was een praktisch onbewolkte avond en er was nog wat wind ook.
De molen moest van West naar NO worden gehaald wat wel enige spierkracht vereiste. Bij het voorleggen van de zeilen hebben we nog twee zeilen opnieuw vastgemaakt want deze hingen niet meer goed nadat de molenmakers vorige week de molen hadden doorgehaald. Wegens het ontbreken van worveltjes op de voorzoom konden de borden er eigenlijk niet in. Zo rond achten draaide de molen uiteindelijk.
Ook kwamen de eerste bezoekers op dat moment al binnen. Daarnaast was de maalploeg nu ook compleet met onze gast-molenaars Nynke Vellinga en Bas Batenburg.

Het aantreden van de maalploeg

Daarna werden de vuisters opgestookt en de voorbereidingen voor het olieslaan gestart. Het lukte de molen niet echt om ook de kantstenen langere tijd rond te krijgen. Om wat extra trekkracht te krijgen hebben we toch 8 borden geplaatst, die alleen met bordveer of schotel werden vastgezet. Dit leek wel te helpen.
Helaas nam de wind in de loop van de avond verder af. Voor het voorslag hadden we dus geen meel. Gelukkig was er nog wel wat naslagmeel over en we konden ook nog wat voorslagkoeken stampen. Remco beet het spits af op het naslag. Later op de avond hebben diverse molenaars eens geoefend met het naslag. Dit bleek niet mee te vallen. Ondertussen leek de poffertjeskraam een zeer groot succes te gaan worden. Christiaan had het er maar druk mee. Daarnaast deed hij ook nog de verkoop van koffie, frisdranken en het sterkere spul. Van diverse mensen hoorde ik dat de poffertjes verrukkelijk smaakten en daar kan ik me volledig bij aansluiten.
De molenliefhebbers kwamen van heinde en verre. Ik turfde o.a. de volgende plaatsen: Wimmenum, Zijpe, Langweer, Valburg, Deil, Koedijk, Haarlem, Aalsmeer, Schiedam, Vegelingsoord, Dronten, Elburg en uiteraard Zaanstad. Tussen 12 en 1 uur kwam Hans Metsch met zijn miniaccordeon (of trekzak?) langs en speelde een deuntje in de molen.

Maar nu niets van dit alles. In de loop van de nacht trok de wind wat naar het oosten. Na tweeën stond hij af en toe stil maar na een duwtje liep de molen weer.

Zaterdag 29 mei 2004:
De molen is de gehele nacht open geweest tot 6.00 uur 's ochtends. Maar toen de laatste bezoekers om 2.30 uur vertrokken werd het rustig. Om 3.30 uur ben ik voor

Hans Metsch speelt een stukje op zijn trekzak.

de hele ploeg hamburgers gaan bakken op de voorslagvuisterplaat. Deze smaakte heerlijk, je proeft helemaal niets van lijnmeel o.i.d. Caspar en z'n maat taaide om vier uur af en de rest van de maalploeg had het eigenlijk ook wel gehad.
Tussen 5.30 en 8.30 uur stond de molen in de luilakstand, dat wil zeggen in kruis, met de 2 rode zeilen op de buitenroed voor. André ging even naar huis voor een beetje slaap en de overgebleven maalploeg heeft op diverse plaatsen in de molen een oogje dicht gedaan.
Tegen achten ben ik naar het Zaanse Bakkertje gefietst om luilakbollen te halen, maar die bleken om 7.00 uur al uitverkocht te zijn. Om 8.30, na het ontbijt, hebben we de vang weer losgetrokken. De molen heeft nog doorgemalen tot 12 uur 's middags. Normaal staat de molen tijdens de Pinkster 3 dagen in de Pinksterstand. Dit is de gewone feeststand, dus in kruis met alleen de steekborden uit. Omdat nu alle borden uit zijn hebben we de molen gewoon recht weggezet. Hadden wij hem nu toch in kruis gezet dan stond de molen eigenlijk in de zwaarste rouwstand. Dat kan ook niet de bedoeling zijn.
Tot slot wil ik iedereen bedanken die deze avond tot een succes heeft gemaakt.
Tot volgend jaar.

Groeten, Remko

Vrijdag 28 mei 2004

Molendag Kinderdijk
Op zaterdag 20 november a.s. hoopt de Stichting Werelderfgoed Kinderdijk in samenwerking met Stichting herstel korenmolen de Regt een open dag te organiseren. Vanaf 10 uur 's ochtends t/m 5 uur 's middags bent u welkom om een aantal molens te bezichtigen en bij voldoende wind zullen zoveel mogelijk molens malend te zien zijn.
Voor alle duidelijkheid, bij gebleken belangstelling ligt het in het voornemen om één keer in de drie jaar een molendag te organiseren, dus beslist geen jaarlijks terugkerend evenement! De open dag is bedoeld voor molenaars, deskundigen en belangstellenden.
De volgende molens zijn opengesteld en te bezichtigen:

Overwaard no. 4
Deze molen was in een grijs verleden een z.g. contramolen en was uitgerust met twee schepraderen, 1 om in te malen en 1 om uit te malen. Recentelijk zijn in deze molen opgravingen verricht ten behoeve van een restauratie en is een gedeelte van het contrawerk blootgelegd (de waterlopen), een unieke kans om dit te zien!

De Blokweersche wipmolen
Bij de verwoestende brand van enige jaren geleden haalde deze molen de landelijke dagbladen, echter bij de herbouw is deze grote wipmolen weer als vanouds te bewonderen.
Uniek is de pannenbedekking van de molenromp, iets wat alleen in de westhoek van de Alblasserwaard te zien was, de Blokker is de laatste vertegenwoordiger van dit type.
Spraakmakend was ook dat tijdens de herbouw zeer veel onderdelen van de oude molen weer opnieuw zijn verwerkt in de huidige molen.

Nederwaard no.5
De molen van Pisa in de Kinderdijkse volksmond geheten.
Ondanks een tweetal duidelijk zichtbare correcties (metselwerk en kruivloer) in het verleden is deze molen blijven zakken wat er toe geleid heeft dat deze molen één van de scheefste molens van Nederland mag zijn.
Niet alledaags is dat deze molen een tweetal achterwaterlopen bezit, resultaat van een geslaagde proef uit het midden van de 19e eeuw om het rendement van het scheprad te verhogen.

Nederwaard no.2
Uiteraard mag de bekendste molen van Kinderdijk niet in het plaatje ontbreken. Sinds de jaren '50 is deze molen in gebruik als bezoekersmolen en als zodanig door duizenden mensen al bezocht. Zeer fraai in deze molen is het originele interieur.

Korenmolen de Regt in Nieuw-Lekkerland
Deze korenmolen is in 1968 ontdaan van kap en wieken en is verder gegaan als een elektrische graanmaalderij tot de jaren '90. In 2001 werd de molen eigendom van een locale stichting die momenteel i.s.m. overheden een restauratie aan het voorbereiden is. De molenromp bezit nog tal van elementen uit het verleden, zoals een elevator die op de wind werkte, maar ook het elektrisch maalkoppel (onderaandrijving) is nog aanwezig.

Overwaard, het Wisboomgemaal
Jarenlang verzorgde dit boezemgemaal in combinatie met de molens de bemaling van waterschap de Overwaard. In 1868 gebouwd als stoomgemaal en in 1924 omgebouwd tot elektrisch gemaal. Het gemaal werd in de jaren'90 stilgelegd en kon ternauwernood van de slopershamer worden gered. Thans mag dit fraaie gemaal zich met de titel Rijksmonument tooien.

Bereikbaarheid
Gratis parkeergelegenheid is er volop bij het gemaal van Nederwaard, hiervandaan kunt u (via de dijk) naar het Wisboomgemaal lopen. In het gemaal kunt u gratis koffie en een routebeschrijving van het gebied krijgen.

Voor de hongerige magen is er op het middaguur een kop erwtensoep en roggebrood met spek te verkrijgen.
Degene met de grote trek, in Kinderdijk langs de dijk, is er een café-restaurant op korte afstand van het molengebied, uiteraard hier tegen betaling.
Op de open dag zijn de molenkaden vrij toegankelijk en zal er een bootje in de boezem bij de vierde molen van de Overwaard varen, zodat u makkelijk molen de Blokker en de molens van Nederwaard kunt bereiken.
De molen de Regt is gesitueerd langs de Lekdijk bij de entree van Nw-Lekkerland (3 minuten rijden van het Kinderdijk-complex).
Voor nadere inlichtingen
Arie Hoek: tel: 078-6918971.
Cock van de Berg: tel: 06- 52083486

Nieuwe geslaagde leden
Bij de voorjaarsexamens 2004 is bij in totaal 26 kandidaten examen afgenomen. Hieronder volgt de lijst van diegenen die slaagden.

Voor het examen windmolenaar:

G.J.A. Rozendaal, Sliedrecht
Th. Borsboom, Den Haag
J.C.W.M. Brok, Alphen a/d Rijn
J.S. de Vries, Dordrecht
J.C. Simon, Lochem
D.J.W. Lobeek, Ruurlo
R. Lode, Grijpskerk
J. van der Meulen, Winsum
W.H. de Wekker, Ruinen
G.A. Gerrits, Geffen
M. van Steenis, Almkerk
J.C.M. de Bruin, Huizen
J.F.O. Mulder, Wijk bij Duurstede
E. van der Graaf, Harderwijk
N. Vellinga, Dronten
F.A. Brinks, Almelo
G. Getkate, Enter

Voor het examen watermolenaar:
P.J.M. Pouwels, Groesbeek
A.J. Pütt, Denekamp

Hoogeveen, 24 juni 2004-08-09 Bert van Uffelen
Examen-coördinator GVM

Overlijden Gert IJpma
Zondagavond 25 juli laat zijn wij thuisgekomen van een week vakantie te Berg en Dal bij Nijmegen.
Na de auto en caravan te hebben uitgepakt, nam ik nog snel even de post door.

Tot mijn grote ontsteltenis las ik in een brief van de Molenwerkgroep Oost-Groningen dat Jannes (Gert) IJpma ten gevolge van een ernstig auto-ongeluk op 18 juli op 34-jarige leeftijd was overleden. Ik kon het bijna niet bevatten en heb dan ook een aantal keren de brief over gelezen.
Merkwaardig dat ik niet eerder van het ongeluk van Gert heb gehoord.
Er zijn veertien dagen verstreken voordat het tragische nieuws mij bereikte.
Wij zijn op zaterdag 17 juli vertrokken naar Nijmegen, juist op die dag stuurde Bé Oomkens van molen Dijkstra uit Winschoten mij het nare bericht (wat ik niet meer heb meegekregen) dat Gert op vrijdag 9 juli op de terugweg van z'n werk in Onstwedde tegen een boom is gereden, en dat het er niet best uit zag.
Met spoed is hij met een traumahelikopter naar het Groninger Academisch ziekenhuis vervoerd, waar hij op 18 juli is overleden.
Ik heb met verschillende molenaars in den lande gesproken in de tussentijd en niemand heeft het er met mij over gehad.
Er is zelfs berichtgeving geweest op het molenprikbord zag ik naderhand.
Sommige molenaars die ik heb gesproken discussiëren veelvuldig op dit medium.
Als ik het tijdig had geweten, dan was ik zeker van uit Nijmegen naar Winschoten vertrokken om afscheid te nemen van Gert.

Veel vrijwillige molenaars uit den lande zullen Gert wel gekend hebben, want reeds vele jaren struinde hij met andere Groninger vrijwillige molenaars stad en land af om tijdens regionale molendagen molens te bezoeken. Hij heeft mij in het verleden ook meerdere keren gevraagd of ik eens mee wilde. Soms kwamen we tot een afspraak die ik naderhand toch niet na kon komen om wat voor reden dan ook.
Ook kwam Gert heel af en toe nog wel eens bij ons aanwaaien in Haren, soms met de motor, soms met de auto, en ook belde hij mij regelmatig voor 't één en 't ander op molengebied wat hij kon gebruiken voor het verenigingsorgaan 'Muldersnijs' van de Molenwerkgroep Oost-Groningen waarvan hij mede redacteur was.
Op zondag 27 juni heb ik Gert voor het laatst gesproken in de molen van Borkel tijdens het Brabants Molenweekend.
Hij was daar samen met vriendin Yvonne en vrijwillig molenaar Wim van Rheen om korenmolen 'Sint Antonius Abt' te bezichtigen.
Tijdens ons gesprek was het moeilijk afscheid nemen, 'molengekken' als wij zijn.
Aan 't eind van zondag 27 juni, tijdens het Brabants Molenweekend, zag ik Gert nog in de auto stappen bij de 'Holtens Molen' te Deurne.
Op weg naar huis maakte ik gauw nog even een foto van de inmiddels stilstaande molen, niet wetende dat Gert zich met Yvonne en Wim in de molen bevonden.
Toen ik weg reed vanaf de parkeerplaats, stapten zij juist in de auto.
Sinds ik tegenwoordig in het bezit ben van een digitale fotocamera, fotografeer ik niet alleen de molens, maar ook de molenaars en de activiteiten rond molens
Hierdoor kon het dan ook gebeuren, dat ik Gert, z'n vriendin Yvonne en Wim van Rheen in de molen van Borkel heb gefotografeerd, terwijl ze staan te praten met molenaar Camiel Damen.
Daarvoor, op zaterdag 22 mei jl., heb ik nog een fotocollage gemaakt van molen 'Berg' en z'n vrijwillige molenaar Gert.
Dit was op dezelfde zaterdag dat ik ook bij Bé Oomkens op molen Dijkstra diverse foto's heb gemaakt.
Een paar van deze foto's heeft Gert gebruikt voor het stukje wat Bé over zijn molen schreef in het verenigingsorgaan 'Muldersnijs' 2-2004 van de Molenwerkgroep Oost-Groningen.
Een paar maand eerder, op 25 november 2003, maakte ik een serie foto's tijdens de najaarsbijeenkomst van de afdeling Groningen van het Gilde van Vrijwillige Molenaars, welke gehouden werd in Hotel Mercure te Haren.
Ook Gert is hier op te zien (links), terwijl hij samen met Grieto de Vries (voorzitter Ver. Vrienden v/d Groninger Molens) bezig is touw te knopen.
Onder zeer grote belangstelling heeft op donderdag 22 juli de crematieplechtigheid plaatsgevonden in het crematorium Oost-Groningen te Winschoten.
Hieruit kunnen we met zekerheid concluderen dat we Gert met z'n allen erg zullen missen en hopen dan ook dat z'n vriendin, naaste familie en (molen)vrienden de kracht zullen vinden om het grote verdriet te verwerken.

Harmannus Noot

Molenaars noodzakelijk (vervolg)

In de vorige Gildebrief (nr. 2 juni 2004) stonden de eerste tien artikelen uit de 'Instructie voor de Moolenaars in de Starn-meer' uit 1785.

Nu volgen de nrs. 11 t/m 20.
Als je deze artikelen eens goed doorneemt, zie je dat veel ook in de Basiscursus vemeld wordt. Maar er zijn ook veel praktische zaken waarmee wij ons voordeel kunnen doen.

Articul 11 .
Zullen by stilte al het gaande en ander werk, van hunne Molens besigtigen, insonderheid de wiggen van de Roeden, ende eenige gebreeke vindende, aanstonds aan den Timmerbaas daar van kennis geeven.

12.
Ende by aldien hunne Moolens ontsteld zyn, dat zy niet malen kunnen, dezelve overhoeks stellen en na den Timmerman toegaan, ende zullen de Moolenaars niet alleen de onklaare maar ook aan de andere nevenstaande Moolen, (des gerequireerd:) den Timmerman helpen tot datse klaar is, zonder zig daarvan te onttrekken, of van de Moolens te absenteeren, op verbeurte van haar gagien en zes stuivers alle dagen daar en boven.

13.
Zullen alle ruygte van de Molen werven neemen, en wel toezien dat de Roeden daar door geen schade lyden, ook hunne Moolen-werven knap houden, op boete van tien Stuivers.

14.
Zullen ook alle Ruygte en Kroos, van voor de Waterloop weren en dezelve klaar houden, en tot dien einde hunne Vlas en Boots haken altyd met stalen voorzien houden, alles op verbeurte van drie stuivers.

15.
Ook zullen de Moolenaars gehouden zijn, hare Molens alle Jaaren wel en behoorlyk te Teeren Zonder daar voor iets te praetendeeren ofte genieten, en zal een ider zyn Moolen ten eersten moeten afteeren.

16.
Niemand der Moolenaars zal eenig Ried in haar Molens op de Zolders ofte waar het zoude mogen wezen laten leggen, op boete van drie Guldens.

17.
De Moolenaars zullen alle Deuren en Vensters aan de Windzyde wel sluyten, ende de Leydeur ongesloten laaten, op een boete van zes Stuivers.

18.
Zullen ook niet Dronken drinken, op pene van twintig stuivers, nog dronken zijnde malen, op Verbeurten van tien Guldens telken reyze, en na geleegentheid arbitraire correctie daar en boven.

19.
Zullen hun Vuur wel uitbluschen, geen Asse op Molen-werven of omtrent de moolens leggen, ende geen te groote vuur maken op pene van drie Guldens ende correctie als vooren.

20.
Zullen geen Deelen, sparren, hekken, zoomen, kammen, staven nog Zooden of Aarde van de Dyk branden, op de boeten van twintig stuivers telkens, en arbitraire correctie.

21.
By de Poldermeesters, Opzienders of andere daar toe gesteld, bekeurd of vermaand zynde, zullen zy dezelve niet qualyk toe spreken, op pene van zes Guldens, nog dreigen, op pene van tien Guldens, nog slaan, op pene van cassatie en arbitraire correctie, maar zo zy luiden tegen de bekeuring iets te zeggen hebben, zullen zy"t zelve den Dykgraaf en Heemraaden voordraagen.

22.
Zullen by tyds waarschouwen, zo wanneer eenige Zeylen gebroken zyn, en wanneer hun nieuwe zeylen gebragt werde, de gebrooken zeijlen afstaan, en meede geven, aan die de andere brengt, ook geene Lappen of stukken van hunne zeijlen afsnyden, op pene van drie guldens, en arbitraire correctie.
En of ft mogt gebeuren, dat eenig Molenaar, mogt in gebreeke blyven, 't noodige Touwerk te verzoeken, en dadelyk afte halen, zo dat daar door mogt verzuimen, of buiten staat geraaken, om na vereis te maalen, zal voor de eerstemaal verbeuren, een boete van drie guldens, voor de tweede maal zes guldens, en voor de derdemaal van zyn dienst werden ontzet en gecasseerdt.

23.
Ook hunne Zeijlen nat zynde, niet oprollen, maar opgerolt nat wordende, ten eersten ontrollen, en verweeren zonder eenige natte zeijlen, twee dagen aan malkanderen onverweerd, en opgerolt, te laten, op de boete van twee guldens, telken te verbeuren.

24.
Zullen niet vermogen op de vloeren, nog op tafelementen, en drempels van de deuren, te hakken op de verbeurte van een gulden, en reparatie van de schade, tot haren kosten.

25.
Zullen ook niet vermogen eenige Planken, deelen, sparren, balken, of ander houtwerk, als haar Huisraad in de molens te brengen, veel min daar uit dragen, op praetext dat 't zelve haar eigen zouden wezen, op verbeurte van 't zelve hout, alwaar 't ook haar eigen geweest, en een boete daar en boven, ter discretie, van de Heemraden en gelegentheidt.

26.
Zullen ook niet vermogen, eenige duyven, varkens, kalveren, lammeren, of andere beesten, in hunne moolens te houden, op boete van twintig stuivers voor de eerste, en dubbele boete, met verbeurte van de voorn: beesten voor de tweede reyze.

27.
Zullen ook gehouden wezen in 't zomer zaijzoen, als het malen ophoud, hunne zeijlen wel te droogen, afte slaan op te rollen, en te brengen ter plaatze, daar hen geordonneerd zal werden, op boete van zes stuivers voor ieder Zeyl dat op de eerste Schouw, aan de roede zal gevonden worden, ten ware hen andere order waaren gegeven.

28.
De Moolenaars zullen gehouden wezen, by inbreuk van de buiten Zeedyken, alle hunne zeylen afte slaan en dezelve te brengen, in de boven molens, alwaar zy luiden ook by den anderen zullen blyven, om volgens de ordere die hun by Dykgraaf, ende Heemraden zal gegeven worden, alle goede toezigt dragen, ende hulpe, en adsistentie te doen, daar zulks van nooden mogt weezen.

29.
Zullen ook gehouden wezen haar molens, puntig en reyn te houden en op elke Schouw wel gezuivert geveegt, en gereijnigt te hebben, op pene, van tien stuyvers, telkens te verbeuren.

30.
Zullen haar dienst veertien dagen van te vooren moeten opzeggen aan Dykgraaf en Heemraden, als dezelve van de molen willen scheiden, dog zullen by Dykgraaff en Heemraden terstond mogen gecasseerd, en anderen, in de plaats gesteld worden, zonder van te vooren te waarschouwen, en zullen aan de nieuwen Moolenaar dan moeten overleveren, alle haare gereedschap, volgens de Memory daar van zynde, eer zy ten vollen zullen werden betaaldt.

31.
Dezelve Moolenaars zullen ook de Ringdijk en binnenwegen, van allerhande beesten, moeten zuyver houden, te weeten, de twee Molenaars over Oostgraftdyk van 't Enchuyzer Lands Hek aff, tot de Laanweg toe, met de laan, ende Graftdykerweg de twee Moolenaars van de bovenmoolen, by de hoek, en 't steene pypje, van de laanweg tot de paal No. met de middelweg en het Kamerhop, de twee Moolenaars van de onder Moolens, aan dezelve gang, van de paal No. af tot aan de hoek by de Landmeer, met de Knollendammer, en Butteroorsweg, en de beesten dien zy daar op vinden, zullen zy in 't Schuthok zetten, en 't zelve aanstonds aan Dykgraaff bekend maaken, die de boete dan zal invorderen, dog zal de helft daar van weder uitkeeren, aan de Moolenaars, die de beesten in 't Schuthok gebragt zullen hebben, voor haar schutten, dog zoo den Dykgraaf eenig beest of beesten aan de Ringdyk, of binnenwegen vindt, zal het zelve schutten en korten, de Moolenaars, elk in wiens perk, hy het zelve vind, van haar Tractement af, en zal dan nog de boeten invorderen, van de luyden, wiens beesten het zyn, dog daar van zal hy de helft aan de Moolenaars wedergeven.

32.
De Moolenaars zullen de Moolentogten, en 't geen daar aan dependeerdt, tegens de Kroosschouw, moeten gekroost hebben, op een boete van elk zijn park zes stuyvers, en zoo voorts van week tot week, te beschouwen, de boete te verdubbelen, tot op de derde Schouw, wanneer het besteed zal worden, ten haaren kosten.
En de Moolentogten, en kolken, by parken moeten zuyver houden, volgens het Keurboek Folio 19 en breeder vermeld, in de keure op het kroozen, in dato 22 Aug. 1744.

33.
Zullen voor hun dinest genieten, elk in 't Jaar, tot nadere ordere, waar van zy alle drie maanden, zullen ontfangen, een geregte vierde part, daar en booven, vry Wooning in de Moolens,
&c.

34.
Eindelyk zullen alle de Respectieve boetens die zy ter zaake, van deze Instructie zouden mogen verbeure, worden genoteerd, en by den Penning-meester op het betaalen van haar Tractement, worden gekort en ingehouden, zonder eenig tegenspreeken, op pene van dubbele boeten.
Aldus gedaan en Geresolveerdt, by de Heeren Sirnon Appel Dykgraaff, Dr. Jacob Groen, en Willem Bek Heemraden van de Starnmeer.

My Present
Jan Heines.

GdV

DE MOLEN Wereld GAAT VOOR U OPEN!!!

Geen molenliefhebber mag *MOLENWERELD* missen;
het maandblad boordevol molens en aanverwante zaken als:

Actualiteiten ***Molengeschiedenis*** ***Biotoop***
Bedrijf en Techniek ***Molenbehoud*** ***Opinie***

Verder te veel om op te noemen... *MOLENWERELD* verschijnt elf maal per jaar in minimaal 32 pagina's per nummer op A4-formaat, omslag in kleur en rijk geïllustreerd.
Een jaarabonnement kost (in Nld.) € 47,50.

GRATIS: Nieuwe abonnees die zich voor 31 december 2004 opgeven ontvangen de laatste drie nummers van 2004 gratis!

Opgeven? *Molenwereld*
Antwoordnummer 12104, 2740 WD MOERKAPELLE
tel./fax 079-5931303, e-mail: info@molenwereld.nl

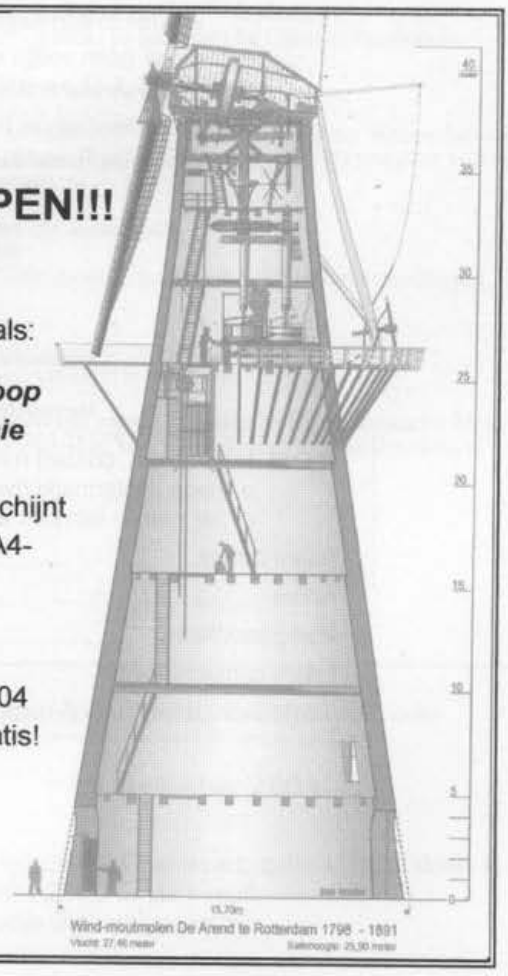

Effectief besparen op stoffilters?

Een goeie tip voor een simpele besparing? De levensduur van de stoffen filters die u gebruikt, kunt u gemakkelijk met een factor twee of drie verlengen! Kwestie van ze perfect te laten reinigen door Wilhelmina, een bedrijf dat hierin is gespecialiseerd. Uiteraard gaat Wilhelmina hierbij buitengewoon omzichtig te werk. Zo wordt voor elke nieuwe klant eerst een proefwassing verricht. De resultaten hiervan worden in een helder rapport vastgelegd en uitvoerig doorgesproken. Zodat er geen vuiltje aan de lucht is bij het reinigen van uw kostbare filters. Wanneer u even belt of faxt zitten we snel bij elkaar aan tafel. U kunt ook onderstaande bon in een ongefrankeerde envelop stoppen en sturen naar: **Wilhelmina Textieldiensten b.v., Antwoordnummer 23, 5700 WB Helmond.**

wilhelmina
zorg voor uw zaak

Wilhelmina Textieldiensten b.v., Postbus 200, 5700 AE Helmond,
Telefoon: 0492 598181, Fax 0492 526105.
Steunpunten in Apeldoorn, Roosendaal, Hoogeveen en Woerden

BON Neem a.u.b. contact met mij op voor:
- o nadere informatie over het reinigen van stoffilters;
- o het maken van een afspraak.

Naam bedrijf.....

Adres.....

Postcode/plaats.....

Naam contactpersoon.....

Telefonisch bereikbaar op nummer.....

UITGAVEN VAN HET GILDE VAN VRIJWILLIGE MOLENAARS
ten behoeve van de opleiding tot vrijwillig molenaar

De basiscursus - op enkele hoofdstukken na - gereed.
Alle overige lesstof wordt in de loop van de tijd nieuw vervaardigd en uitgegeven en zal in de loop van de tijd worden toegezonden.
De leden in opleiding dienen dit pakket bij aanmelding aan te schaffen (niet inbegrepen in de contributie!) het pakket is inclusief de 'Verzamelinformatie praktisch lesmateriaal'.
De prijs bedraagt € 35,-

UITGAVEN TER VERBREIDING VAN DE KENNIS OVER MOLENS

Informatie XIII - Wieksysteem Ten Have.
Prijs € 6 (inclusief porto) nog enkele exemplaren verkrijgbaar
Informatie XVI - Waarom draaien molens linksom? Waarom helt de bovenas? De tonmolen.
Prijs: € 6 (incl. porto).
Informatie XIX - Molenaarservaringen Jb.Kaal.
Prijs: € 6 (inclusief porto)
Informatie XXII - Bovenassen.
Prijs: € 6 (inclusief porto)

Mappen voor de basiscursus
Prijs: € 9 (incl. porto).

HACCP-Rapport Hygiënecode
Te bestellen via Gilde verzendingen
Incusief porto € 27,50
Exclusief porto € 22,50

GRATIS UITGAVEN

- Statuten en Huishoudelijk Reglement
- Bladen voor het maalboekje voor leden in opleiding en geslaagde leden
- Exameneisen
- Modelcontract vrijwillig molenaar
- Folder Gilde verzekeringen

Voor inlichtingen over de Gilde-uitgaven en bestellingen kunt u contact opnemen met:

Gildeverzendingen
H.P.A. (Hub) van Erve
Hoevense Kanaaldijk 9
5018 EA Tilburg tel. 013-5362100
verzendingen@vrijwilligemolenaars.nl

AANBEVOLEN LITERATUUR VOOR DE OPLEIDING

Molens
Ir. F. Stokhuyzen
Kopie op A4-formaat.
Prijs: € 12 (incl. porto).
Te bestellen bij de Gildeverzendingen

Opleiding Watermolenaar
Ing. J. den Besten
Te bestellen door overmaking van € 23
(incl. porto) op girorekening 139754 t.n.v. J. den Besten te Loenen aan de Vecht

Wieksystemen voor polder- en industriemolens
Te bestellen door overmaking van € 11,50
(incl. porto) op ABN AMRO rekening 55.44.45.050 t.n.v. G.J. Pouw te Naarden

Over molens der Fam Honig.
Door: P. Boorsma
Prjs € 8,00 (incl. porto). Te bestellen bij Gilde verzendingen

Lesbrief Poldermolen	compl.	Prijs € 6,00
Lesbrief Korenmolen	compl.	Prijs € 6,00
Lesbrief Watermolen	compl.	Prijs € 6,00

Deze lesbrieven zijn bedoeld voor leerlingen van de hoogste klassen van het Basisonderwijs of de laagste klassen van het Voortgezette Onderwijs.

De lesbrieven omvatten, De lesbrief zelf, voor de leerlingen, een docenten handleiding en een werkblad.

Veiligheid op Wind- en Watermolens
"De Hollandsche Molen"
Prijs € 5 (incl. porto). Te bestellen bij Gildeverzendingen.

Zingende Stenen D.J. Abelskamp
Prijs: € 21 ((incl. porto)
Dit boek is te bestellen door overmaking op Raborekening 13.53.85.210 van G.W.M. Barendse, penningmeester van de Cursuscommissie, te Poeldijk

Werking van de pelmolen
door: P. Havik
Prijs € 6,00 (incl.porto). Te bestellen bij Gildeverzendingen

Strijkstickers
Gilde-embleem voor op de kleding. Prijs € 1,55
Te bestellen bij Gildeverzendingen

Voor bestellingen van molen artikelen bij De Hollandsche Molen kan men gebruikmaken van het e-mailadres dhm@molens.nl

© 2002 Het Gilde van Vrijwillige Molenaars
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronische gegevensverwerking of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van Het Gilde van Vrijwillige Molenaars.

Allerhande informatie via onze website:
www.vrijwilligemolenaars.nl

De volgende Gildebrief verschijnt omstreeks:

15 december 2004

Wie kopij op diskette aanlevert, gelieve dit te doen in WP07, Word 2000 of via e-mail:
redactie@vrijwilligemolenaars.nl